

## IRATOK SZABOLCS MEGYE GAZDASÁGI HELYZETÉHEZ 1945 ELEJÉN

A harci cselekményeknek a Tisza vonalán túlra való áthelyeződése után a megyei és városi közigazgatás megszervezését a szovjet katonai hatóságok nem csupán a front igényeinek kielégítésére ösztönözték, hanem a normális, békés életre való áttérés előkészítésére is. A november első napjaitól kezdve működő megyei és nyíregyházi városi közigazgatás vezetői az első hetekben a legnagyobb nehézségek között próbáltak tájékozódni a teendők sorrendje felől.

Működésük első két hónapjában csupán a naponta szükséges feladatok azonnali megoldására jutott erejükből, és bár erre az időre esik a közrend, a közbiztonság, a közegészségügy és a közellátás legelemibb feltételeinek megteremtése, a naponta feltornyosuló gondokat a levéltári dokumentumok szerint kevésbé, inkább a személyes visszaemlékezésekből tudjuk némiképpen rekonstruálni.

Az írásos dokumentumok hiánya nemcsak azért állott elő, mert a közigazgatás emberei a régiéknél kevésbé voltak járatosak az írásos ügyintézésben, hanem elsősorban azon okból, hogy az írásbeli teendőkre sokszor nem is volt idő, legtöbb esetben azonnal és az utólagos felelősségre vonás fontolgatása nélkül kellett határozott intézkedéseket tenni.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány első rendeletei azonban csak keretrendeletek voltak. A közlekedés és hírközlés akkori deorganizált állapota mellett szó sem lehetett részletes utasítások közléséről, ilyen utasítások kiadására a központi kormányzat nem is rendelkezett elég információval, nem is szólva arról, hogy a legrészletesebb szabályozás is végrehajthatatlan maradt volna, a közép- és alsó fokú igazgatásban meglévő személyi és anyagi feltételek mellett.

A helyi hatóságok ennek következtében részben a teendők sokasága, részben a központi rendelkezések általános volta miatt — a Horthy-rendszer közigazgatásához képest — lényegesen nagyobb önálló kezdeményezésre kényszerültek. Ez a vonás elsősorban az időszakunkban legfontosabb közhatalmi és igazgatási funkciót gyakorló, a széles néptömeget egyesítő népi szerv, a nemzeti bizottságok működésében látszik. A nemzeti bizottságok igen sok helyen — mint a közölt iratból is kitűnik — a helyi politikai kérdéseken túl széleskörű igazgatási, szociális, gazdasági és társadalmi kérdésekkel is foglalkoztak; a felszabadulás első hónapjaiban valóban a legszélesebb népi önkormányzat testületei voltak.

Az ideiglenes nemzeti kormány első rendeletei csak 1945. január közepén érkeztek el a közép- és alsó fokú közigazgatási hatóságokhoz. Az ezekre tett jelentések nagyjából híven tükrözik nemcsak a német megszállás és a harci cselekmények következményeit (deportálás, menekülés, háborús károk, a közigazgatás szétzilálása), hanem azokat a helyi kezdeményezéseket is, amelyek az ocsúdás és a meginduló élet első jelei voltak.

Az itt közölt iratok, elsősorban a megye és Nyíregyháza város gazdasági és társadalmi állapotának egyes részleteire adnak felvilágosítást 1945. első napjairól.

Különösen jellemzőek a Nyíregyháza város polgármesterének a város szociális, közellátási és közegészségügyi helyzetét, lakásviszonyait, a mezőgazdaság, az ipar és a kereskedelem állapotát megvilágító s a kormányhatóságok intézkedései nélkül spontán kialakított, a méltányosságot messzemenően figyelembe vevő helyi intézkedései, amelyek nemcsak az élet rendes kerékvágásba való igazodását segítették elő, hanem arra is képessé tették a várost, hogy a háborútól sújtott területek segélyezéséhez is hozzájárulhatott.

A megye és a város túlnyomóan agrár jellegénél fogva, természetesen a legnagyobb gondot a mezőgazdasági termelés megindítása okozta. A zsidótörvények, majd a menekülés által gazdátlaná vált, termelőeszközök híjával küszködő nagybirtokok mikénti hasznosítására, már a kormányintézkedések előtt is voltak javaslatok (kiszélelt rendszer kiszélesítése, művelési kötelezettség elrendelése, a munkagépek és igaerők célszerű kihasználása a vetőmagelosztás szabályozása stb.); sőt helyenként, mint a nyíregyházi Dessewffy uradalomban konkrét intézkedések is történtek a tavaszi munkák beindítására. Az ezekről szóló jelentések egyrészt a parasztság széles tömegeinek érdeklődését, másrészt a helyi vezetők kezdeményező készségét is jellemzik. A javasolt intézkedések közül csupán néhányra került sor, mert a földosztás gyors ütembeni végrehajtása a parasztság maradék vonakodását is elseperte.

A megye és város ipari üzemének helyzete, annak ellenére, hogy az ipar aránylag csekély volumenű volt, a mezőgazdaságénál sokkal súlyosabb. A legtöbb ipari üzem, malom, szeszfőzde és olajító súlyos kárt szenvedett, és hiába volt feldolgozandó nyersanyag aránylag bőven, az üzemanyag, a villanyáram és felszerelés hiánya miatt, ideiglenes megoldásokkal a korábbinál csak lényegesen kisebb kapacitással tudott dolgozni. A helyzet rendeződésének jeleként azonban az igen súlyos károkat szenvedett nyíregyházi villanytelep április elején már árammal tudta ellátni a körzetébe eső községeket és üzemeket.

A háborús anyaghiány miatt amúgy is évek óta válsággal küzdő helyi, elsődleges igényeket kielégítő kisipar (kovács, ruházati, építőipar stb.) helyzete az első hónapokban szinte reménytelennek látszott. Sajátos módon éppen ez a helyzet érlelte meg az ipari termelőszövetkezetek létesítésének gondolatát, ilyenekre már igen korán indultak próbálkozások.

A közölt kormányok távolról sem adnak összefüggő képet a megye és a város valóságos helyzetéről. Történtek ugyan átfogó felmérések az egész megye gazdasági állapotára vonatkozóan, ezek azonban az idő rövidsége, a közigazgatási apparátus túlterheltsége és a központi irányítás hiányossága miatt sem teljeseznek, sem hiteleseknek nem tekinthetők. Hiányos és éppen ezért részleges áttekintést nyújtó számadatok helyett célszerűbbnek láttuk a felmerült kérdések sokrétűségét mutató összefoglaló jelentések közlését.

## 1.

1945. január 27.

Fazekas János polgármester jelenti Szabolcs vármegye alispánjának a szegénygondozás helyzetét.

### *1. Szegényházak*

Nyíregyháza megyei városnak egy szegény- és betegmenháza van a Rákóczi úton. A szovjet hadsereg bevonulása után azonnal újrászervezték a város szegény és betegmenházát, amelyben jelenleg 55—65 között mozog az állandó létszám.

A szegényház épületeit a bevonuló orosz csapatok megszállták. Kitakarítás után azok eléggé megfelelőek, nagyobb rongálódást nem szenvedtek. A legszükségesebb javításokat házilag elvégeztük.

A szegényházat egy diakonissza testvér vezeti, aki mellett a gazdasági ügyeket egy középiskolai érettségivel bíró gondnok végzi. Van 2 ápolónő, 1 szakácsnő, 2 konyhalány, 2 éjjeliőr, 1 kertmunkás, akik az ápolásban is segítenek.

A szegényház orvosi szolgálatát a városi orvosi hivatal egyik beosztott orvosa látja el. Az ápoltak szellemi és fizikai foglalkoztatása is megkezdődött.

## *2. Szegények orvosi és gyógyszer ellátása*

A szegények orvosi és gyógyszer ellátását a városi orvosi hivatal végzi, ahol minden nap 8—12 óráig van szegénybeteg rendelés. Minden szegénységi bizonyítvánnyal jelentkező beteg orvosi ellátásban és gyógyszer ellátásban részesül.

## *3. Szegények egyéb hatósági, illetve társadalmi támogatása*

A szegénységélyezések kétféleképpen történnek: készpénzsegély kiosztással és a most megkezdődött élelmiszersegély kiosztással. Kiosztásra kerülő élelmiszerek: burgonya, bab, borsó, liszt, olaj és tüzelőanyag.

Még december hó elején felállítottunk három népkonyhát. Az „A” népkonyhát átlagban napi 180, a „B” népkonyhán átlagban napi 150, a „C” népkonyhán átlagban napi 140 ebédet osztanak ki. Általában egy tál étel szerepel az étlapon, hetenként 2-2-szer van húsétel.

## *4. Szegényellátásra utaltak száma*

A szegényellátásra utaltak száma a mai napon már 1400-at meghaladta és állandóan nő.

## *5. Hadisegély*

Hadisegélyt az orosz katonai parancsnokság rendelkezése folytán ez ideig nem osztunk. A rászorultakat szegénységélyezésben részesítjük.

## *6. Egyéb segítők*

Különös gondot fordítok az elvitt férfiak itthonmaradt családtagjainak támogatására, akiknek száma a 4. pont alattiakban benne van.

## *7. Gondviselő nélkül maradt gyerekek*

A gondviselő nélkül maradt gyerekek összeírása most van folyamatban. Eddig két elhagyott fiúgyermeket találtunk, akiket elhelyeztünk az evangélikus egyház által felállított árvaházban.

Itt, e helyen említem meg, hogy a református egyház által felállított napközi otthont a város az ott elhelyezett szegény gyermekek ebédeltetésével támogatja. Naponta 50—60 gyerek étkezik felekezeti különbségre való tekintet nélkül. Ezen kívül több gyerek szüleivel együtt a népkonyhán étkezik.

Általánosságban a város szociális munkája a szovjet csapatok bevonulása után ahogy a lehetőség megengedte, azonnal megkezdődött. Meg kell említenem, hogy a szociális munkában a ref. gyülekezeti evangélizáció baráti társaság által fenntartott, diakonissza otthon testvérei által segítségre, akik mind helyükön maradtak és a város újraszervezésekor a város segítségére és szolgálatára állottak. Közülük hét testvér ma is szociális gondozói tiszteletet tölt be a szociális ügyosztályon, s ők

vezetik a népkonyhát, a napközi otthont és ellátják a környezettanulmányozással járó teendőket.

Tisztelettel

DEÁK  
előadó

FAZEKAS  
polgármester

Hiteles másolat. Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár (továbbiakban SzSzM) Nyíregyháza  
dolg. mest. ir. I/6/1945. alapszám. – K 1326. ikt. szám.

## 2.

1945. február 1.

Fazekas János polgármester jelenti Szabolcs vármegye főispánjának a gyógyszerek összegyűjtésére és a fertőző betegségek megelőzésére tett intézkedéseit.

A Népjóléti Miniszter Úr 40.001/1945. számú rendeletére hivatkozással jelentem, hogy:

1. Nyíregyháza m. város területén levő összes elhagyott gyógyszerárak anyagkészletét még 1944. évi nov. hó folyamán összeszedtem és azok anyagából a város egyetlen működésben levő gyógyszerárát rendeztem be. Összehordott anyagok leltározása még a mai napon is tart.

2. A lakosok által széthurcot gyógyszerek, mérgek összeszedése tárgyában ugyancsak még 1944. évi november folyamán intézkedtem és azok összeszedése rendőrséggel karöltve azóta is folyamatban van.

3. Az orvosoknál tárot nagyobb mennyiségű gyógyszerek összeszedése végett az egyes orvosokat külön felhívtam, sőt a renitenskedő orvosok ellen a szükséges eljárást is folyamatba tettem, a rendőrség segítségével is szállítottunk el gyógyszereket.

4. Hatóságom területén levő anyakönyvi hivatal vezetője dr. Deák Endre házasságkötések alkalmával minden esetben az anyakönyvi hivatal megkezdése óta a legszigorúbban ragaszkodott a tisztiorvosi bizonyítvány becsatolásához, és a város tisztiorvosa ezeket a bizonyítványokat mindenkor csak a megelőző vérvizsgálat alapján állította ki úgy, hogy e tárgyban sem kellett külön intézkednem.

5. A fertőző járványos betegségek tekintetében, miután a kiütéses tifusz a városban fellépett, Szabolcs vármegye tiszti főorvosának utasítása alapján a szükséges intézkedéseket megtettem, és a járványkórházat az Erzsébet kórház vezetőségével egyetértőleg az Erzsébet kórház egyik épületében feállítottam. Az egyes megbetegedésekről a tisztiorvos a vármegyei tiszti főorvosnak azonnal jelentést tesz.

Jelentésem tudomásul vételét kérve vagyok

tisztelettel:  
FAZEKAS sk.  
polgármester

Eredeti, hiteles. SzSzM, Szab. alisp. ir. 314/1945.

## 3.

1945. február 7.

Fazekas János polgármester jelenti Szabolcs vármegye alispánjának Nyíregyháza lakásviszonyait.

1. Nyíregyháza megyei városban a lakások száma összesen 13997, e lakásokból a háborús események következtében 629 vált lakhatatlanná és 2672 lakás vált azáltal üressé, hogy annak bérlőjét vagy deportálták vagy elmenekült.

A lakhatatlanná vált 629 lakás lakhatóvá tétele végett az időjárás viszonyok, de főként az anyag és munkashiány miatt intézkedés nem történt, csak a legszükségesebb javítások voltak megtehetőek.

2. Az elhagyott lakások igénybevételénél, tekintettel a nagy számban üressé vált lakások számára, az igénybevételnél különös kivétel vagy sorrend megállapítása nem volt szükséges, mert minden kérelmező tetszése szerinti lakást igényelhetett és kaphatott. Az elmenekült háztulajdonosok saját lakásaikra vonatkozóan, miután a tulajdonjog kérdése a szovjet katonai parancsnokság által kiadott rendelkezés szerint nem volt érintve, hivatalom által követett gyakorlat az volt, hogy lehetőleg ezeket a lakásokat a kérelmezőknek nem adtuk ki, és ha kiadtuk, azzal, hogy ha a katonai szolgálatot teljesítő vagy deportált tulajdonos hazajön, úgy azt ezeknek a tulajdonosoknak visszaadni tartozik, míg az elmenekült háztulajdonosok lakásai tekintetében akként rendelkeztem, hogy az új lakó későbbi rendelkezésem szerint tartozik az arra jogosultaknak átadni a lakást. A későbbi rendelkezéssel e kérdés országos rendelkezéséig óhajtottam várni.

A bérlők által elhagyott lakások tekintetében akként rendelkeztem, hogy azt az új bérlőnek minden korlátozás nélkül adtam ki, hogy ezzel egyrészt a háztulajdonosok érdekeit védjem, másrészt pedig, miután a háztulajdonosok nagy része elmenekült, a város, illetve az államkincstár érdekeit mozdítsam elő, mert az elmenekült vagy távollevő háztulajdonosokat illető lakbérek tekintetében a szovjet hadsereg csapatainak bevonulása után azt az álláspontot foglaltam el, hogy ezek a bérek a kormányintézkedés bekövetkeztéig, a város pénztárába fizetendőek be és pedig akként, hogy akiknek adótartozása nem volt, azt a város házipénztárába vételeztük be, ahol letétként kezeltettek, ahol pedig adótartozás volt, ott a város adóhivatalába, hogy az államkincstár jövedelme növekedhessék.

Az elmenekült háztulajdonosok és lakók lakásaiban maradt bútorok és berendezési tárgyak tekintetében arra az álláspontra helyezkedtem közvetlenül a szovjet katonaság bevonulása után, hogy azoknak, akiknek a harci események következtében bútorai elpusztultak, vagy megsemmisültek, vagy azokat elhurcolták, a legszükségesebb berendezési tárgyakat az ilyen elhagyott lakásból hivatalom közbejöttével kiutaltam. Ott, ahol tehetősebb volt a kérelmező, használati díjat is állapítottam meg, melyet kérelmező a város házipénztárába tartozik befizetni. Akiknek a szegénységét és elesettségét megállapítottam, amelyet a szociálpolitikai ügyosztály minden egyes esetben kivizsgált, ott a használati díj megfizetésétől eltekintettem. A bútorokat és berendezési tárgyat csak ideiglenes használatra, e kérdés kormányintézkedéséig adtam át, a visszaadás kötelezettségével, teljes anyagi és büntetőjogi felelősség vállalásával.

3. Amint már fentebb jelentettem, a bérfizetés ha a háztulajdonos ismeretlen helyen tartózkodik, akként történik kezdettől fogva, hogy ha nem volt közadó-tartozás, akkor azt a város házipénztárába kell a bérlőnek befizetni, ha fennálló közadó-tartozás van, akkor pedig a város adópénztárába. Miután a 19/1945. M. E. számú rendelet az elmenekült háztulajdonosoknak járó lakbérek tekintetében intézkedett, fontos kérdéssé vált, hogy a németek által elhurcolt zsidó háztulajdonosok lakásainak bére hova fizetendő. A szovjet csapatok bevonulása után a katonai parancsnoksággal egyetértésben és a hazajött zsidók itteni vezetőségével megállapodásra jutva, akként rendelkeztem, hogy az elhurcolt zsidókat megillető házbérek Nyíregyháza város házipénztárába, egy úgynevezett zsidóvagyon gyűjtő számlájának javára vételeztessenek be. Miután az elmenekült tulajdonosokat és elhurcolt zsidó tulajdonosokat illető lakbérek befizetését illetően két különböző helyre történik a befizetés, felterjesztést intéztem Alispán Úrhoz, hogy e kérdésben egyöntetű rendelkezés történjék. Mind a mai napig felterjesztésemre érdemleges választ és

intézkedést nem kaptam és intézkedés sem történt. Újólaj megismétlem tehát azt a kérésemet, hogy az elhurcolt zsidó lakásokat illető bérek mikénti fizetésének kormányintézkedéssel való rendezését megsürgetni szíveskedjék.

4. Az üzlethelyiségek ügye, miután a város területén az üzlethelyiségek mintegy 80 százaléka maradt gazdátlan, külön rendelkezést nem kíván. Mindenki, aki üzlethelyiséget kért, a kedve szerinti üzlethelyiséget kapta.

5. A lakáshivatal a régi rendelkezések korlátai között működik, vagyis Nyíregyháza megyei város területén levő lakások csak hivatalom közbejöttével cserélhetnek tulajdonost, illetőleg bérlőt, az üzletek üzletbérlőt.

Miután jelentésem szerint 2672 az üres lakások száma, szerény véleményem szerint Nyíregyháza megyei város területén a lakásügyi korlátozásokra semmi szükség nincs, az a tiszteletteljes kérésem, hogy a Minisztériumhoz felterjesztendő javaslatában szíveskedjék előterjesztést tenni aziránt, hogy Nyíregyháza megyei város területére a lakásügyi korlátozások — kivéve a lakás és üzletbérré vonatkozó rendelkezéseket, hatályon kívül helyeztessenek.

Tisztelettel

DEÁK  
előadó

FAZEKAS  
polgármester

KIMUTATÁS Nyíregyháza város területén megállapított lakásviszonyokról.

Ker.	Házak száma	Lakások száma	Deportáltak száma	Elmen. házt.	Bombaúrt házak	Üres lakások	Lakhatatlan lakások
I.	1096	2063	31	55	13	527	68
II.	1221	2384	1	71	28	462	63
III.	1135	2078	20	191	9	536	59
IV.	1320	2636	—	47	187	630	142
V.	1828	2132	12	23	21	43	10
VI.	1201	1231	6	—	4	—	5
VII.	1345	1473	—	3	10	14	10
Össz.:	9146	13997	70	390	272	2212	357

OLÁH  
adóhivatal vezető

Hiteles másolat. SzSzML, Nyíregyháza polg. mest. ir. I/6/1945. alapszám. — K 2025. ikt. szám.

4.

1945. február 11.

Szabolcs vármegye alispánja jelenti a földművelésügyi miniszternek a megye állatállományát, az üzemképes traktorok számát és a szükséges üzemanyag mennyiségét.

Szabolcs vármegye járasonként összesített állatkimutatását csatoltan azzal terjesztem be, hogy a dadai felső és a nyírbaktai járásokból az adatok többszöri sürgetésem ellenére mind ez ideig nem futottak be.

A beérkezett jelentések szerint fenti 2 járást figyelembe nem véve, Szabolcs vármegyében volt 1944 évben 29.495 db ló és van jelenleg 9616 db. Ez csak az azelőtt volt állatállomány harmadrészét teszi ki, de tekintettel arra, hogy a lóállományból csak a selejtes része maradt meg, annak jórésze használhatatlan. Még

ha a munkaidőre történő esetleges feljavulást is figyelembe lehet venni, ezen lóállomány munkaértéke az előző évben megvolt lóállomány munkaértékének negyed részét sem teszi ki.

A szarvasmarhaállomány az előző évi 89.157 darabbal szemben 50852-re csökkent le. Ebből 5571 db az igásökör. A szovjet katonaság főgazdasági hivatalának Szabolcs megyébe kirendelt főmegbízottja ezen szarvasmarha mennyiségből 13.000 db-ot rendelt el beadni a hadsereg élelmezési céljaira az év I. negyedére.

Birka, az említett 2 járást figyelembe nem véve, 51.235 db volt a megyében az 1944 évi összeírás alkalmával, jelenleg van 9752 db. Ebből a szovjet katonaság részére március végéig 5.000 db átadása van elrendelve.

Sertés az 1944 évi tavaszi összeíráskor volt az említett területen 128.005 db, jelenleg van 42.020 db, mely legnagyobb részben malac. Ezen mennyiségből a szovjet katonaság részére 7.000 db átadása van elrendelve.

Szabolcs vármegyében a traktorokra vonatkozóan még a dadai felső járásból nem érkezett be jelentés. Ezen egy járást kivéve 129 db üzemképes traktor és 2 db üzemképes gőzeke garnitúra van. Ezek egy része nem teljesen üzemképes, de kisebb helyszíni javítással üzemképessé tehető. Üzemképtelen traktorok száma 129 és 12 gőzeke, melyek egy része esetleg alkatrész beszerzésekkel üzemképessé tehető. Lehetnek ezen kívül traktorok, melyeket a katonaság elvitt és azóta szerzett tudomást tulajdonosuk hollétéről.

Az előreláthatólag szükséges üzemanyag: benzin 8.000 q, petróleum 10.000 q, kenőolaj 1.000 q, szén 15.000 q, nyersolaj 2.000 q, tavottazsír 100 q.

*DR. SZESZTAY ANDRÁS*  
főszolgabíró

Hiteles másolat. SzSzML, Szab. alisp. ir. 655/1945.

## 5.

1945. február 12.

Eröss János főispán jelenti az iparügyi miniszternek a Nyírbogdányi Petróleum gyár állapotát.

Jelentem, hogy hatáskörű területemen, Nyírbogdány községben fekszik a nyírbogdányi Petróleum r.t. ásványolajfinomító gyártelepe, amelynek felügyeletével a vállalat budapesti központja a mellettem szolgálatot teljesítő nyiregyházi megbízottját, Kelemen Lászlót bízta meg.

Nevezett jelentése szerint a kérdéses üzem kapacitása, e társvállalatok üzemei között a második helyen állott, s különös fontosságra tett szert akkor, amikor a bombázások a Vacuum, Shell stb. finomítóját hasznavehetetlenné tették.

A Nyírbogdányi Petróleumgyár rt. gyárüzeme nem szenvedett szándékos rongálást, csupán annak egyes fontosabb alkatrészeit szállította el a gyárvezetőség Budapestre. Így, mint jelentősebb alkatrész, hiányzanak a desztillációs torony tányérjai, a Worthington szivattyúk, dinamók, de ennek dacára az üzem 10–14 napos munkával annyira rendbe hozható, hogy – a 4-es kazán segítségével – korlátolt mértékben már most is lehetne finomítani.

A gyártelepen tárolt mintegy 200 vagon körüli különböző minőségű szenet, a debreceni orosz katonai parancsnokság rendelkezésére a MÁV vette igénybe, s nincs a gyártelep területén nyersanyag sem.

Tekintettel azonban arra, hogy a gyárüzem mielőbbi megindítása – különösen a mezőgazdaság szempontjából, ahol a traktorokra kivételes fontosság vár –

országos érdek, javaslom, hogy a gyárüzem budapesti központja — gr. Tisza István u. 22. sz. — megkerestessék aziránt, hogy a gyárüzem az elszállított alkatrészeket visszakaphassa.

A vállalat zsidó származású ügyvezető igazgatóját a múlt rendszer zsidóellenes rendelkezései beosztásából eltávolították, őt magát — bár egészen kivételes szakértője volt szakmájának — munkaszolgálatra osztották be, s tudomásom szerint Német József igazgató az, aki közismert demokratikus gondolkozására való tekintettel s mint a vállalat régi vezető tagja egyedül alkalmas arra, hogy a vállalat életét megindítsa. Nevezett igazgató lakhelye: Csillaghegy, Nefelejts u. 16 sz.

Fentiek közlése után tisztelettel javaslom, hogy a dunántúli lispei olajforrások mielőtt termelőképes állapotba hozassanak s vagy innen vagy Romániából szállítandó nyersanyagból a gyár a finomítást megkezdhesse.

Tájékoztatásul legyen szabad még közölnöm, hogy a gyártelepet környező állomásokon az üresen álló tartályok száma kb. 100 db.

*DR. ERŐSS JÁNOS*

főispán, közellátási kormánybiztos

Hiteles másolat. SzSzML, Szab. főisp. ir. 1395/1945.

## 6.

1945. február 12.

Klár Dezső javaslatot tesz Szabolcs vármegye főispánjának a mezőgazdasági munkák megszervezésére.

A dicsőséges vörös hadsereg, valamint az újonnan létesített magyar hadsereg ellátása és a polgári lakosság minimális szükségleteinek kielégítése csak úgy képzelhető el, ha ez év tavaszán minden erőt ami rendelkezésünkre áll, a termelés szolgálatába állítunk. A kézi munkaerő ma talán fontosabb mint a gépi munkaerő, mert a szántógépek, traktorok üzemanyag ellátása távolról sincsen biztosítva. Ugyancsen célt szolgálja a földművelésügyi miniszternek legújabban kiadott rendelkezése is, amelyik minden városban, minden járás székhelyén úgynevezett termelési bizottságot állít fel. Tekintettel Szabolcs vármegye és Nyíregyháza megyei város különleges szükségleteire és igényeire, tisztelettel javaslom a következő sürgős intézkedések elrendelését, amelyek végeredményben mind azt célozzák, hogy a tavaszi munkák idejében a rendelkezésre álló lehetőségek figyelembevételével megtörténhessenek:

1. A nagymúltú Szabolcsvármegyei Gazdasági Egyesület haladéktalanul kezdje meg munkáját. Az idő követelményeinek megfelelően, a Nyíregyházi Gazdaszövetséggel karöltve és a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara összedolgozásával mint szabad érdekképviselőti szerv mely politikamentes, kezdje meg felvilágosító munkáját. Tekintettel arra, hogy a Gazdasági Egyesület vezetősége elmenekült, Westsik Vilmos mezőgazdasági szaktanár úr bizassék meg az igazgatói teendők ellátásával.

2. Nyíregyháza megyei városban is úgy mint Debrecenben rendeltessék el az állatok, különösen az igavonó lovak és szarvasmarhák felülvizsgálása. Lova csak annak legyen, akinek volt. A ló tulajdonjoga marhalevéllal igazoltassék. Az úgynevezett befogott lovak kiosztandók az állattartó gazdáknak.

3. Városonként, járásonként megállapítandó, hogy mennyi egy katasztrális hold föld szántása lovas ekével, tehenes igával, traktorral, gőzekével. Megállapítandó a szántás mélysége, a talaj előkészítő szerszám minősége szerint is.



4. Tekintettel a hihetetlen fuvarozási uzsoraárakra, megállapítandó, hogy egy mázsa termény, vagy súly milyen távolságra mennyiért szállítandó. Kötelezővé teendő továbbá, hogy közérdekű fuvarozás pl. lelkész szállítása, orvos szállítása, terményeknek malomba való szállítása, a legolcsóbb díjtételek mellett végzendő el.

5. Minden kézierő a termelés szolgálatába állítandó. E célból az iskolai tanítás március végére befejezendő.

6. Minden rendelkezésre álló tőke a termelés szolgálatába állítandó. E célból felhívandó közület és magános, hogy fölösleges tőkét bocsássa olesó lejáratú hitel formájában a mezőgazdasági termelés szolgálatába. A fölösleges tőkék igénybe veendő. Ilyen pl. Futura készpénze, stb.

7. Nagyobb gazdaságok kirendelt gondnokai generáliter felhatalmazást kapjanak arra, hogy a gondnokságuk alatt levő gazdaságok hasznosítását illetően, hogy mint járjanak el. Pl. Ahol a szükség úgy kívánja, feles bérlet útján, a részes művelés kiterjesztésével.

8. Tekintettel Nyíregyháza nehéz helyzetére, engedélyezendő volna az, hogy a szomszéd vármegyéből pl. Hajdú vármegyéből vetőmag hozassék el. A vetőmag-akció ez évben a gazdasági felügyelőség által úgy bonyolítandó le, hogy a kölcsönadott vetőmag csak az aratáskor természetben adandó vissza.

9. A meglazult munkafegyelem helyreállítására az egész közigazgatási apparátus igénybe veendő. A járási főszolgabírók, a városi gazdasági intézők, a járási és városi rendőrség, fegyelmi felelősség mellett utasítandó arra, hogy a termelés menetét ellenőrizze és irányítsa. A munkakerülőktől a közéleti lehetőségek elvonassék.

10. A járási gazdasági felügyelők utasítandók arra, hogy már e hónapban tartsanak előadásokat arról, hogy a legszigorúbb munkafegyelem lesz helyreállítva és aki nem dolgozik, szigorú büntetésben részesül.

11. Minden gazda kis és nagy, február közepéig az illetékes közigazgatási hatósághoz vetési tervet nyújtson be, melyben büntető és magánjogi felelősség mellett tüntesse fel azt, hogy hány holdon, milyen veteményeket, hány munkanap alatt vet el. Nevezze meg azon szomszédait is, akik vagy akiknek családtagjai kézi, vagy gépi munkaerejükkel szomszédaira tudnak lenni abban, hogy minden talpalatnyi földje be legyen vetve.

12. Az orosz katonai parancsnokságtól, valamint a román katonai parancsnokságtól kérni, hogy március áprilusra bocsásson annyi lovat és üzemanyagot (benzin, petróleum) a mezőgazdaság rendelkezésére, ami a termeléshez szükséges.

13. Községek, városok gazdasági intézményei, tanyabokrok, szóval minden egyházi közület is kötelezendő arra, hogy napközi otthont állítson fel, hogy a munkába menő és munkát végző dolgozó nő mentesítve legyen a munka alatt a gyermekgondozástól.

*KLÁR DEZSŐ*

Eredeti, hiteles beadvány. SzSzML, Szab. alisp. ir. 1271/1945.

7.

1945. február 12.

A nyírbaktai járás gazdasági felügyelőjének jelentése Eröss János főispánnak, a járásban levő uradalmak állapotáról.

Tekintettel arra, hogy a tavaszi munkálatok megkezdésének ideje rohamosan közeledik, tisztelettel az alábbiakban foglalom össze a nyírbaktai járás jelenlegi helyzetéről jelentésemet és a megoldásra váró kérdésekre vonatkozó javaslatomat.

A járás területén több olyan uradalom van, melyeknek tulajdonosa, ill. bér-  
lője távol lévén, a gazdaságot egy-egy gazdatiszt, vagy azóta megbízott gondnok  
kezeli. E gazdaságvezetők minden anyagi eszköz nélkül, tanácstalanul néznek a  
tavaszi munkálatok elébe, annál is inkább, mivel a birtokok ma már sem igavonó  
jósággal, sem vetőmaggal ellátva nincsenek. Ezen birtokok területe a nyírbaktai  
járásban mintegy 15.000 kt. holdat tesz ki. Ugyanilyen helyzetben vannak a zsidó  
tulajdonosoktól annak idején elvett birtokok, melyeket az O.F.I. kezelt és most,  
— bár tulajdonosuk hazatért —, minden felszerelés nélkül állanak, valamint az  
elmenekült, de időközben visszatért tulajdonosok ingatlanai. Ezen földek területe  
is mintegy 8.000—10.000 kat. holdra tehető a járás területén.

Mindezen, körülbelül 25.000 kat. holdat kitevő teljesen kifosztott birtokok  
csupán kishaszonbérletek és feles művelés útján lehetnének bevezethetők, mely  
megoldás annál is inkább célszerűnek látszik, mivel így átmenetileg, egy gazdasági  
évre lehetne a földek sorsáról gondoskodni. Viszont ez a megoldás csak akkor vezet-  
het célra, ha lehetőleg még e hónap folyamán végleges döntés történik, hogy a föl-  
dek március hó elején szétoszthatók és a kishaszonbérelő illetve munkások birtokba  
helyezhetők legyenek s a mezei munkát azonnal megkezdhessek.

A gazdaságok cselédsége, dohánykertészei és szegődményes munkásai igavonó  
jósággal rendszerint nem rendelkeztek s így ezeknek a földeknek megmunkálása is  
túlnyomó részben azokat a kiscgazdákat és törpebirtokosokat fogja terhelni, kiknek  
jóságállománya eddig is erősen megcsappant részben a loállomány teljes lecsök-  
kenése, részben pedig a járványos száj- és körömfájás és az állandó forspontszolgá-  
latás következtében teljesen leromlott marhaállománynak igavonásra kevésbé  
alkalmas volta következtében. A jelenleg végrehajtás alatt álló Novikov féle ter-  
vezet szerint még további csökkenés is várható, ennek lebonyolítása után lesznek  
községek, melyekben a kiscgazdák még saját földjeiket is csak úgy fogják tudni  
megművelni, ha két 1—1 tehénnel bíró család összefog. Sok olyan család, mely kézi  
munkaerő szempontjából 20—25 hold földet is vállalhatna, igaerő hiányában nem  
fog tudni vállalni. Ugyancsak nagy nehézségekkel fog járni ezen birtokoknak,  
vetőmaggal való ellátása, amennyiben a járás területén a tavaszi vetőmagfélesé-  
gek, — burgonya, tengeri és napraforgó kivételével —, hiányoznak. A zab, árpa,  
valamint tavaszi takarmányművek vetése a járási viszonyok ismeretében majd-  
nem lehetetlennek látszik. Ez annál nagyobb baj, mivel az őszi kalászosok és  
takarmányvetések területe lényegesen kisebb a szokásosnál.

Mindezeket figyelembevéve lehetséges, hogy egyik-másik község elhagyott  
ingatlanainak kezelése csak más, szomszédos községben lakó munkások bevonásá-  
val lesz megoldható, ha ott több igaerő és vetőmagkészlet és kevesebb szétosztásra  
kerülő föld áll rendelkezésre. Részben ezért, részben azon körülmény következté-  
ben, hogy az itteni földek homokos összetétele folytán egy-egy birtok a legkülön-  
bözőbb osztályú és termőképességű földekből áll, a szétosztás igen nehéz és hossza-  
dalmas, körültekintő munkát igényel. Ez a munka — még a megfelelő számú szak-  
ember áll is rendelkezésre —, heteket vehet igénybe, amiért is rendkívül sürgős  
lenne egy olyan elvi jelentőségű kormányrendelet, amelynek alapján legalább az  
előkészítő munkálatok megkezdhetők lennének.

A gazdaságok cselédségének földdel való ellátására megfelelő számú traktor a  
járás területén rendelkezésre áll, ha üzemanaghoz lehetne jutni, a traktorok  
okszerű szétosztásával a gazdasági cselédek számára szükséges földterület meg-  
szántása lehetséges. Ugyanezen cselédek vetőmagszükséglete fedezhető lenne leg-  
alább részben, — ha a járás területén levő Futura raktárakban és az elhagyottnak  
tekintett gazdaságok magtáraiban levő készletek az orosz katonai parancsnokságok  
által történt lefoglalás alól felszabadíthatnának.

A dohánytermelés érdekében — miután a dohányszárító pajták túlnyomóan a nagybirtokokon vannak és a melegágyak megrakása március hó első felében esedékes, ugyancsak sürgős intézkedésre volna szükség.

A gyümölcsösök és szőlők kezelése bizonyos szaktudást igényel. Azok kezelése a birtokok szétszórása folytán kereset nélkül maradt gazdatisztek vezetése alatt alakult szövetkezeteket lehetne alakítani, az erre alkalmas olyan munkásokból, kik igavonó jószággal és vetőmaggal nem rendelkeznek.

Ezen jelentésem megtételére közvetlen okot az szolgáltat, hogy a felszerelés nélkül maradt birtokok vezetői és hazatért tulajdonosai naponként fordulnak hozzám tanácsért, semmi lehetőséget nem látva arra, hogy a gazdálkodást a saját erejükből folytathassák. Ezen gazdaságok alkalmazottainak és cselédeknek április 1-re felmondtak és a cselédség is a legteljesebb bizonytalanságban van jövőjét illetően. Végül a kiscsászák és törpebirtokokosok is várakozási álláspontot foglalnak el, a tervezett földreformmal kapcsolatban.

Mivel nem szeretnék sem az esetleges, általános rendelkezéseknek elébe vágni, sem pedig téves következtetésekre alkalmat adni, eddig semmiféle tanácsot, vagy utasítást ilyen irányban senkinek sem adtam. Az idő múltával azonban mindinkább sürgetnek s így tisztelettel kérem, méltóztassék odahatni, hogy minél előbb általános érvényű rendelkezés történjék ezen kérdés megoldására. Ilyen rendelkezés hiányában tisztelettel kérem, méltóztassék olyan rendelkezést kiadni, mely szerint a kérdéses birtokok megbízott vezetői és tulajdonosai a földeket a helyi viszonyoknak megfelelően kishaszonbérletbe vagy felébe kiadhassák, illetőleg az ilyen irányú előkészületeket megtegyék, hogy a tavasszal a munkálatok teljes erővel megindulhassanak.

*BORBÉLY PÁL*  
j. gazd. felügyelő

Eredeti, hiteles beadvány. SzSzML, Szab. alisp. ir. 841/1945.

## 8.

1945. február 13.

Polgári Termelő Bizottság támogatást kér Szabolcs vármegye közellátási hivatalától az Általános Fogyasztási Szövetkezet részére és sürgeti a só és ecet kiutalását.

Polgár község Szakszervezetek Termelő bizottsága azon kérelemmel járulunk a vármegyei közellátási hivatalhoz, hogy 16.500 lakosú községünk részére a Szabolcs vármegye részére kiutalt sómennyiségből bennünket megillető részt kiutalni szíveskedjen.

Kérjük továbbá, hivatkozva a debreceni Hangya kirendeltségnél elfekvő Közellátásügyi Miniszteri rendeletre, melyben Szabolcs vármegye részére 2.000 liter 6%-os ecet van kiutalva, a bennünket megillető részt részünkre kiutalni szíveskedjen.

Kérjük továbbá, hogy minden közellátásügyi minisztérium által kiutalt közszükségleti cikkekből a ránk eső részt kiutalni szíveskedjenek.

Községünk nincstelen lakossága ki van szolgáltatva a kereskedők uzsora árainak, mikor pénz keresettel a múlt év szeptembere óta egyáltalán nem rendelkezik.

Fenti bizottság által a nép megalakította az általános Fogyasztási Szövetkezetet, kérjük ezen közszükségleti cikkek igazságos elosztásával megbízni, mit a

miniszteri rendelet is tartalmaz, hogy amely községben, városban Szövetkezetek vannak, azok kapják az elosztást és így visszaélésre lehetőség nincs.

Kérésünket ismételve vagyunk teljes tisztelettel

*MACKÓ ISTVÁN*  
elnök

Eredeti, hiteles beadvány. SzSzML, Szab. főisp. ir. 1434/1945.

9.

1945. február 15.

Szabolcs vármegye főispánja a pénzügyminiszterhez intézett előterjesztést a szeszgyárak működésének megindítása céljából.

Hatásköri területemen 68 mezőgazdasági szeszgyár van. Ezek közül egyet-egy az orosz hadsereg üzembe helyezett, de a többiek működését ezideig nem engedélyeztem, mert sem a szesz elhelyezését nem látom biztosítottnak, sem pedig a szükséges pénzügyőri ellenőrzés nem állott eddig rendelkezésre.

Tekintettel azonban arra, hogy igen sok fagyos burgonyának egyetlen hasznosítási módja a szeszgyárak megindítása, erre nézve tisztelettel előterjesztést teszek és javaslom, hogy a szeszgyárak a szükségnek megfelelő számban megindíttassanak.

Kérem, hogy a finomított szesz elhelyezésére vonatkozóan gondoskodás történjen. Ennek egy részét a helybeli ecetgyárak tudnák elhasználni, ami közszükségleti szempontból igen jelentős lenne. Az ecetgyárak működését egyelőre a régi engedélyesek indítanák meg, de kívánatos lenne, hogy ezek az engedélyek politikai szempontból felülvizsgálandók legyenek.

*ERŐSS JÁNOS* főispán  
mint közellátási kormánybiztos

Hiteles másolat. SzSzML, Szab. főisp. ir. 1454/1945.

10.

1945. február 16.

Fazekas János polgármester jelenti Szabolcs vármegye alispánjának az elmenekültek számát, a város élelmiszer és terménykészletét.

I. A lakosságra vonatkozó részre tájékoztatásul jelentem, hogy Nyíregyháza város lakosságából 19118 fő menekült el és miután ezek visszaszivárgása folyamatban van és mert a harci események és az ezt követő idők alatt az elmenekültek minden itthagyt élelmiszerkészlete, berendezése, ruházata elpusztult teljesen, az ellátatlanok száma minden valószínűség szerint ezzel a számmal még növekedni fog.

II. Az élelmiszer készletre vonatkozó adatoknál megemlítem, hogy a város területén feltalálható és összeírt készletek a város már mostani lakossága részére sem elégségesek, úgyhogy a kenyérszükséglet biztosítása végett már most is a vármegye más területéről kell a lisztet a város területére beszállítani. A zsírszükséglet a hízott sertések elpusztulása folytán teljesen fedezetlenek és ezen a napraforgómagból meglévő készletek sem segítenek, mert azok nagy része a szovjet hadsereg birtokában van az egyetlen teljesítőképes olajútó berendezéssel együtt. A meglévő olajnak a polgári lakosság részére átengedett termelési kapacitása napi 150 liter olaj, ami a már most meglévő lakosok zsírszükségletét sem enyhíti észrevehetően.

III. Terménykészlet. A kimutatás adatai szerint az összeírt terménykészlet a város eddigi lakosságának szükségletét sem fedezi, de nincs meg a szükséges vetőmag sem.

Azokat a terményféléségeket, amelyeket az orosz katonai hatóságok közvetlenül a bevonulás után zár alá vettek, megjelölni nem tudom, mert a katonai hatóságok a lefoglalás napjától fogva ezekkel rendelkeztek és rendelkezésükbe hivatalomnak beleszólása és az ottlevő készletek felől tájékozódása nincs.

A kenyérmag szükséglete a város lakosságának július végéig kiszámítva 36.000 q, vagyis 360 vagon búza és rozs, ebből 120 vagon van rendelkezésre és így a szükséglet mintegy 250 vagon.

A tavaszi árpa és zab vetőmag szükséglet árpából 400–500 q, zabból 100 q.

Hatóságom területén levő, még szabadban levő takarmányok betakarítása iránt közvetlenül az orosz csapatok bevonulása után már intézkedtem és a betakarítást azóta is állandóan ellenőrzöm.

IV. Nincs külön jelenteni valóm, a számok maguk beszélnek.

V. Vetésterület. Tavaszi búza vetőmag nem áll hatóságom területén rendelkezésre.

### KIMUTATÁS

I. Lakosság:	1944. év elején 59.156 fő	1945. év jan. végén 40.038 fő
Ebből ellátott:		6.145
Részben ellátott:		14.414
Egy éven felüliek:		976
Teljesen ellátatlanok:		18.503

1945. év január végén

#### II. Élelmiszerkészlet:

Liszt:	4 811, — q
Zsír, baromfizsír, háj, szalonna, étolaj	764,36 q

#### III. Terménykészlet:

Búza:	6 878,35 q
Rozs:	5 286,25 q
Árpa:	780, — q
Zab:	180, — q
Köles: számbavehető készlet nincs	
Tengeri:	4 780, — q
Burgonya:	8 976, — q
Napraforgómag:	13 559, — q
Tökmag:	100, — q
Borsó: számbavehető készlet nincs	
Lencse: számbavehető készlet nincs	
Rizs: nincs	
Cukorrépa: számbavehető készlet nincs	

#### IV. Állatállomány:

	1944. évi összeírás	Mai állapot:	Hiány:
Ló	3286	964	2322
4 évnél fiatalabb csikó	1018	690	328
Tehén	3303	3296	7
2 évnél fiatalabb borjú	1722	942	780
Ökör	332	55	277
Bika	99	8	91
Tenyézkoca 1 éven felül	2696	1419	1277
1 éven felül	5932	1223	4709
Süldő	1088	693	395
Kan	79	110	—
Juh, anya 1 éven felül	774	620	154
nősténybárány	91	48	43
kos	37	58	—

#### V. Vetésterület:

Őszi vetés, búza és rozs összesen: 4221 kat. hold.

Tisztelettel

D E Á K  
előadó

FAZEKAS  
polgármester

Hiteles másolat. SzSzML, Nyíregyháza polg. mest. ir. 1/6/1945. alapszám. — K. 995. ikt. szám.

#### 11.

1945. február 18.

Eröss János főispán utasítja Nyíregyháza polgármesterét és a járási főszolgabírákat, hogy konyhakertek létesítése céljából telkeket juttassanak a földtulajdonal nem rendelkezők számára.

Tudomásulvétel és intézkedés céljából a Közellátásügyi Miniszter Úr 10.009/1. K.M. 1945. számú, fenti tárgyú végrehajtási utasítást tartalmazó rendeletét csatoltan azzal adom ki, hogy az alaprendelet a „Magyar Közlöny” január 27-i, 2. számában 10.009/1945. K.M. szám alatt jelent meg.

Tekintettel arra, hogy a tavaszi kerti munkálatok sürgősen megkezdendők, mihamar a fagy annyira felenged, hogy erre lehetőség nyílik, utasítom, hogy az intézkedést haladéktalanul kezdje meg, mert most különösen fontos közellátási érdek, hogy a lakosság mielőbb termelvényhez jusson, illetve hogy ilyennel magát elláthassa.

A bizottságok felállításánál legyen figyelemmel arra, hogy ha nem lenne a járásban gazdasági felügyelő, úgy tegeyen javaslatot, egy alkalmas egyénnek ideiglenes járási gazdasági felügyelőül való megbízására. Mivel közellátási felügyelőség ezidő szerint még nincs, így a bizottság megalakulását és a bizottság ülésének idejét hivatalommal közölje, hogy arra megbízottat küldhessek. Amennyiben községi gazdasági előljáró a községben nem lenne, vagy helyettesül sincs senki megbízva, úgy ezen tisztség ideiglenes betöltésére is tegeyen javaslatot.

Tekintettel arra, hogy a rendelet közellátási és nem birtokpolitikai célokat szolgál, különösképpen kihangsúlyozandó az igénylés előtt, hogy csak olyan egyének igényjogosultak, kik konyhakertnek alkalmas földterülettel nem rendelkeznek

és hogy a juttatás kifejezetten csak haszonbérletre szól és sem több évi bérletre, sem tulajdonba való juttatásra nem ad semmiféle előjogot.

A csatolt végrehajtási utasítás 7. §-a értelmében a községi előljáróságok, illetve városok polgármesterei az ott megjelölt összesítő adatokra vonatkozóan jelentést kötelesek tenni hivatalomhoz, felhívom ennek értelmében Polgármester-Főszolgabíró Urat, hogy a községektől beérkezett jelentéseket összesítve, illetőleg a városi jelentéseket a megadott határidőre hivatalomhoz feltétlenül terjesszék be.

ERŐSS JÁNOS  
főispán

Eredeti, hiteles. SzSzML, Nyíregyháza polg. mest. ir. I./25/1945. alapszám. – K. 3023. ikt. szám.

12/a.

1945. február 24.

A nyírbogdányi gazdátlanul hagyott gyümölcsösök kishaszonbérletbe adása.

A Főszolgabíró úr által beterjesztett kérvényt csatoltan visszaküldöm.

A kérdést Nyírbogdány község előljáróságával részletesen letárgyaltam és ennek eredményeként felhívom Főszolgabíró urat, hogy a községi előljáróság, termelési bizottság, gazdasági felügyelőség és az igénylők képviselőinek bevonásával folytasson tárgyalást a Székely testvérek tulajdonát képező ingatlan kishaszonbérletbe vételére vonatkozólag.

A leghelyesebb megoldás nézetem szerint ebben a kérdésben az volna, ha a Székely Testvérek tulajdonát képező birtokot maximálisan 10 holdas parcellákban azoknak az igénylőknek juttathatnánk, akik a nekik juttatott kishaszonbérletek bemunkálására kellő igaerővel és minimális mennyiségű vetőmaggal rendelkeznek. Természetesen ez alatt nem értendő az, hogy a kishaszonbérletek kizárólag kiszáradák részére jussanak, hanem a kérdés megoldható olyképpen is, hogy az egyébként földbirtokokkal, vagy bérlettel nem rendelkező igényjogosultak kisebb csoportokban összeállva hasznosítsák igavonóikat és ennek figyelembevételével kerüljenek az általuk bérelni szándékoltt parcellák birtokába.

A Székely Testvérek gazdaságához, mint erről értesültem, 15 kat. hold dohánytermelési engedély is tartozik. A dohányföldeket véleményem szerint legalkalmasabb volna a gazdaság volt dohányosai útján bemunkáltatni.

Ugyancsak tartozik a birtokhoz értesülesem szerint egy nagyobb területű gyümölcsös is, amelynek kishaszonbérletbe való adása problematikus, amennyiben kérdéses, hogy a gyümölcsös elparcellázása esetén biztosítva volna-e az, hogy a gyümölcsfák – nem egyöntetű kezeléstről lévén szó –, termőképessége fenntartható lesz-e. A gyümölcsösre vonatkozólag legajánlatosabb volna, amennyiben azt az igénylők vállalnák, egy termelő szövetkezet megalakítása, amely egységesen szerezne be a védelmi szereket és végezné a szükséges munkálatokat.

Legfontosabb kérdés a vetőmag kérdése. Értesülesem szerint Kupferstein Árminné, volt bérlőnek körülbelül 8 wagon burgonyája és 5–6 q borsója van még a gazdaságban. Erre vonatkozólag a vármegye főispánja engedélyt adott Kupferstein Lászlónak arra, hogy a birtokból kiszállíthassa. Ezt a kérdést a vármegye főispánjával letárgyaltam, aki hajlandó arra, hogy ezt a kiszállítási engedélyt Kupferstein Lászlótól visszavonja abból a célból, hogy a vetőmagot a kishaszonbérlők vegyék át. Az előljáróság szóbeli jelentése szerint a vetőmag átvételéhez szükséges összeg az igénylők rendelkezésére fog állani.

A községi előjárósággal megállapodtam arra nézve, hogy a beadványban jelzett további birtokok kishaszonbérletbe juttatása ma nem időszerű, miután a jelenlegi bérlők a gazdaság menetét biztosítani tudják s ezért ezt a kérdést Főszolgabíró úr ne is tárgyalja az érdekeltséggel. Vonja be azonban a tárgyalásuk anyagába a dr. Kapás László tulajdonában levő 10 kat. hold területű gyümölcsösöt, valamint dr. Kállnay Zoltán bérletét képező 115 kat. hold szántó, szőlő és gyümölcsös kérését is.

DR. SIPOS FERENC sk.  
alispán h. vm. főjegyző

Eredeti, hiteles

12/b.

1945. március 12.

### A bérleti szerződések jegyzőkönyvei

#### Jegyzőkönyv

Készült Nyírbogdány községhezán 1945. március 12-én Szabolcsvármegye alispánja 1017/1945 K. számú rendelete alapján alakított kisbérletek tárgyában.

Jelen voltak;

főszolgabíroság részéről Balogh Károly gazdasági felügyelő, termelési bizottság részéről, Szendrei István bizottsági elnök, Stima Zoltán, Fazekas Ferenc, Forgony József, Hajnal Ferenc és Dékmár Károly jegyző bizottsági tagok és Jakab László gazdasági előjáró.

Bizottság megállapítja, hogy dr. Kapás László, kinek a Guba-hegy dűlőben 21 magyar holdas gyümölcsöse van, elmenekült anélkül, hogy a gyümölcsös kezelésével valakit megbízott volna.

Ennek bérbeadását alispán úr fenti számú rendeletével elrendelte. Megállapítja a bizottság, hogy a gyümölcsösnek csak a fele része termő, míg a másik fele új ültetés. Bizottság a 21 m. hold részben termő gyümölcsösöt úgy amint áll, haszonbérbe adja az 1945 termelési évre a rajta levő épületekkel magyar holdanként 350 kg búzáért úgy, hogy a haszonbérlők kötelesek úgy a termő, mint a nem termő gyümölcsfákat szakszerűen kezelni, permetezni, hogy azok továbbfejlődése hátrányt ne szenvedjen. Kötelesek a bérlők az épületeket jókarban tartani, az ott levő vincellért eddigi fizetése mellett alkalmazni, vagy ha úgy akarja, társnak befogadni. A permetező szereket és permetező gépeket leltár szerint átveszik és azokat ugyanolyan mennyiségben és állapotban a bérlet lejártával kötelesek visszaadni. A gyümölcsfákat kötelesek bérlők őszelel nyúlragás ellen bekötöztetni. A termőgyümölcsfák 7 évesek.

A haszonbér egy összegben fizetendő 1945. október 1-én az akkor érvényben levő árak szerint készpénzben, vagy esetleg természetben, ahogy a bérbeadó úgy kívánja. Bérlők kötelesek 1945. nov. 30-ig minden terményt eltakarítani és fákat bekötözni.

A fent írt feltételek mellett haszonbérbe veszik egyetemleges kötelezettség mellett ezen gyümölcsösöt Stima Zoltán, Forgony József és Szendrei István nyírbogdányi lakosok, akik kötelezettek magukat a fent írt feltételek pontos betartására.



Jegyzőkönyv felolvasás után elfogadva aláíratott.

Balogh Károly  
j. gazd. felügyelő.

Dékmár Károly  
Fazekas Ferenc  
Hajnal Ferenc  
Jakab László  
bizottsági tagok  
Stima Zoltán  
Forgony József  
Szendrei István  
bérlok.

Eredeti fogalmazvány.

### Jegyzőkönyv

Készült Nyírbogdány községházán 1945. március 12-én Szabolcsvármegye alispánja 1017/1945. K. számú rendelete alapján alakított kisbérletek tárgyában.

### Jelen voltak:

Főszolgabírórság részéről Balogh Károly gazdasági felügyelő, termelési bizottság részéről Szendrei István bizottsági elnök, Stima Zoltán, Fazekas Ferenc, Forgony József, Hajnal Ferenc és Dékmár Károly jegyző bizottsági tagok és Jakab László gazdasági előljáró.

Bizottság megállapítja, hogy özv. Székely Elekné haszonélvezetében levő mintegy 16 magyar hold gyümölcsös tulajdonosa és haszonélvezője elmenekült, a gyümölcsös kezelésével senkit sem bízott meg, és így szükséges az alispán úr 1017/945 számú rendelete alapján bérbeadni.

A gyümölcsös felerészben termő, felerészben nem termő. Bérbeadatik az 1945 termelési évben 300 kg. búzáért magyar holdanként úgy, hogy köteles a bérlő a gyümölcsfákat szakszerűen kezelni, permetezni, ősszel a fákat bekötözni. Általában véve mindent a jó gazda gondosságával végezni, hogy a gyümölcsfák fejlődésében kár ne essék. Mint egy 1600 □-öl szőlő is van ezen területen, ezt is köteles szakszerűen kezelni.

Mátyás Gábor nyírbogdányi lakos, aki 29 éve vincellér ezen birtokon fentírt feltételek mellett haszonbérbe veszi az 1945. évre és kötelezi magát arra, hogy a haszonbért 1945. okt. 1-én, vagy természetben, vagy pedig az akkor érvényben levő ár szerint megfizetni.

A permetezőgépeket és eszközöket átveszi leltár szerint és köteles a bérlet lejártakor visszaadni ugyanolyan állapotban.

Jegyzőkönyv felolvasás után aláírva elfogadtatott.

Balogh Károly  
j. gazd. felügy.

Mátyás Gábor  
Dékmár Károly  
Szendrei István  
Jakab László  
Stima Zoltán  
Fazekas Ferenc  
Forgony József  
Hajnal Ferenc

Eredeti fogalmazvány.

## Jegyzőkönyv

Készült Nyírbogdány községházán 1945. márc. 12-én Szabolcsvármegye alispánja 1017/1945. K. számú rendelete alapján alakított kisbérletek tárgyában.

Jelen voltak:

A főszolgabíróóság részéről Balogh Károly gazdasági felügyelő, a termelési bizottság részéről Szendrei István bizottsági elnök, Stima Zoltán, Fazekas Ferenc, Forgony József, Hajnal Ferenc és Dékmár Károly jegyző, bizottsági tagok és Jakab László gazdasági eljáró.

Bizottság megállapítja, hogy a Székely László és Mária tulajdonát képező ingatlanoknak sem a tulajdonosa, sem az eddigi vagyongazdálkodója nem jelentkezett, annak kezeléséről senki sem gondoskodott, miért is szükséges ezen mintegy 450 m. hold ingatlan hasznosításáról gondoskodni.

Szabolcs vármegye Árvaszéke Sófirt Mátyás nyírbogdányi lakost a 104/1945. számú véghatározatával vagyongazdálkodónak kinevezte, aki ezen ingatlanok bérbeadásánál szintén jelen volt.

Bizottság megállapítja, hogy ezen birtokot több mint 30 éven át Kupferstein Ármin hasznobérelte a rajta levő gazdasági szeszgyárral együtt 1200 □-öles holdanként 80 kg rozs, 50 kg búza évi hasznobérért úgy, hogy a jövedelem és vagyonadó kivételével az összes adókat a bérlő fizette.

Erre való tekintettel bizottság évi hasznobért magyar holdanként a Makkos tanyán 120 kg rozsban, a Nagytanyán pedig 150 kg búzában állapítja meg, a hasznobér a Kupferstein által fizetett hasznobértől eltérően azért lett így megállapítva, mert kisbérlők a mezőgazdasági szeszgyárat nem kapják és nem veszik hasznobérbe, már pedig ennek jövedelmezősége igen tekintélyes. A szeszgyár jelenleg használhatatlan rossz állapotban van, annak kijavítása sok költségbe kerülne és így egy évre kibérelni nem volna érdemes. Az adót a földtulajdonosok fizetik. Bizottság az 1945. termelési évre az ingatlant a fent írt hasznobér összegért bérbeadja azoknak az alább írt azon kishasznobérlőknek, akiknek bémondásuk szerint a szükséges vetőmag és igaerő és gazdasági felszerelés megvan.

Hasznobérlők kötelesek az évi hasznobért 1945. okt. 1-én az akkori terményár figyelembe vétele mellett készpénzben lefizetni.

1. Ignác András	6 hold	2. Huzsvár András	5 hold
3. Hamvai József	5 hold	4. Huszák Demeter	6 hold
5. Hamvai Ferenc	5 hold	6. Tóth Gyula	4 hold
7. Farkas Antal	6 hold	8. Farkas József	5 hold
9. Terdik János	5 hold	10. Ricsóka András	16 hold
11. Mező Gábor	5 hold	12. Furkó Károly	20 hold
13. Zele József	10 hold	14. Szendrei István	10 hold
15. Jakab Béla	6 hold	16. Makara János	10 hold
17. Blaner István	10 hold	18. Vengrinnyák András	10 hold
19. Makara Mihály	6 hold	20. Mitró János	10 hold
21. Hasas Mihály	10 hold	22. Lisóczki András	20 hold
23. Makara József	6 hold	24. Juhász András	5 hold
25. Simon Pál	5 hold	26. Farkas Pál	10 hold
27. Gombkötő János	5 hold	28. Zavda Ferenc	10 hold
29. Mátyás Gábor	10 hold	30. Sipos András	5 hold
31. Lakatos Ádám	5 hold	32. Sipos Mihály	10 hold

33. Pisla István	7 hold	34. Varrek József	4 hold
35. Berki László	2 hold	36. Hamvai Mihály	3 hold
37. Bőgös András	3 hold	38. Molnár József	5 hold
39. Ferdik György	5 hold	40. Szilágyi Károly	3 hold
41. Erdélyi Ferenc	2 hold	42. G. Nagy Ferenc	2 hold
43. Márczi János	5 hold	44. Lénárt István	5 hold
45. Balogh János	4 hold	46. Orosz László	4 hold
47. Tarkula József	1 hold	48. Berki Lajos	4 hold
49. Hajnal Bertó	5 hold	50. Csáki Károly	2 hold
51. Székely Gábor	2 hold	52. Székely Imre	2 hold
53. Dajka József	2 hold	54. özv. Premer Andrásné	2 hold

Kisbérletre le van jegyezve jelenleg 335 hold. Bizottság megbízza az előljárást, hogy az ezen jegyzőkönyvben írt feltételek mellett adja haszonbérbe azt a területet, ami még nincs haszonbérbe adva.

Kishaszonbérlet a bérleti feltételeket tudomásul vették, azt magukra nézve kötelezőnek elfogadják. A haszonbér összegére, a haszonbér biztosítására lekötik nem csak a bérleten termelt terményt hanem az összes vagyoniukat.

Kötelezettséget vállalnak a föld jó gazda módjára való megművelésére és megengedik, hogy azon földeken, melyről a terményt letakarították a jövő évi terméshez az előmunkálatokat az utód végezhesse. A földekről azonban okt. 1-ig minden terményt letakarítandó.

Bizottság megbízza Sófert Mátyás vagyongazdát, hogy a földet a kisbérletnek mérje ki, adja birtokba úgy azonban, hogy a birtokon a dűlőutakat is mérje bele a bérbe vett területbe.

A birtokon levő épületeket, melyek nagyon rossz lakhatatlan állapotban vannak, lakásul díjmentesen átengedik a volt cselédeknek és dohányosoknak lakás céljára, csupán azt kötik ki, hogy az épületeket hozzák lakható állapotba. A tanyaudvart pedig az ott lakók maguk között felosztják és azért ugyanazt a haszonbért fizetik, az üresen maradó udvarrészrel együtt, melyet ők fognak használni, mint a többi földterületért fizetnek.

Gyurkó Károly, Zele József és Lisóczki András, valamint Ricsóta András eddigi volt dohányosok kötelezettséget vállalnak, hogy ugyanolyan területen fognak dohányt termelni, mint bérletük, mint az elmúlt évben termeltek. Dohánypajtát díjmentesen igénybe veszik, de kötelesek gondoskodni és kijavítani, hogy a dohány tönkre ne menjen.

A gazdaságban levő összes trágya a melegágy készítéshez, és a dohányföld trágyázására, a dohányosoknak lesz átadva. A gazdaságban levő szalma az állatok etetésére fordítandó, ami pedig fent marad, abból a pajtatetőt és a házak tetejének kijavítására fordítandó. Szalmával fűteni szigorúan tilos.

Jegyzőkönyv felek előtt felolvasatott, megmagyaráztatott és elfogadva aláíratott, azon megjegyzéssel, hogy a föld kiméréséért holdanként 2 pengőt fizetnek.

(A jegyzőkönyvet aláírták: Balogh Károly járási gazdasági felügyelő, a hat bizottsági tag és az iratban felsorolt bérletők közül 45-en.)

Eredeti fogalmazvány.

1945. március 14.

A nyírbogdányi járás főszolgabírája jelenti az alispánnak a gyümölcsösök kishaszonbérletbe adását.

Mellékelten tisztelettel beterjesztem a nyírbogdányi termelési bizottságnak Székely László és Mária 450 m-hold szántóföldje, özv. Székely Elekné 16 m-hold gyümölcsös és szőlője valamint Dr. Kapás László 21 m-hold gyümölcsösének kishaszonbérbe adásáról felvett jegyzőkönyveket.

Székely László és Mária birtokából az igénylők a tárgyalás napján csak 335 m-holdat béreltek ki, és pedig Makkos-tanyát 120 kg rozsért, Nagy-tanyát 150 kg búzáért, magyar holdanként. A termelési bizottság megbizta a község elöljáróságát, hogy a bérbe nem vett 115 m-hold földet a jegyzőkönyvben lefektetett feltételek mellett sürgősen adja bérbe.

A birtokon levő szeszgyár, hogy használható legyen, nagyobb és sok költséggel járó javításra volna szükség. Ezért a kishaszonbérlők azt nem bérelték ki. Így a bizottság a haszonbért alacsonyabban állapította meg a volt bérlő által fizetett haszonbérnél. (80 kg rozs, 50 kg búza, és a jövedelem és vagyonadó kivételével az összes adó).

özv. Székely Elekné 16 m-hold gyümölcsösét 29 éve a gyümölcsös kezelő vincellér bérelte ki. A bizottság megállapítása szerint a gyümölcsös nagyrésze kiöregedett fából áll és így a bért 300 kg búzában állapította meg magyar holdanként.

Dr. Kapás László 21 m-holdnyi gyümölcsösét egy három tagból álló bérlő csoport vette bérbe. A gyümölcsös felerészben 7 éves termő fákból áll, a másik fele új telepítés. Tekintve, hogy a bérlők a nem termő gyümölcsfák szakszerű kezelésére is kötelezettséget vállaltak a bérösszeg 350 kg búzában lett megállapítva.

Dr. Kálnay Zoltán bérletében levő 115 kat. hold birtok ügyét a termelési bizottság nem tárgyalta le. A 70 holdnyi szántóföldet a gazdaság cselédsége ugyan lejegyezte, de a gyümölcsösöt és a szőlőt legnagyobb részt 1/2 és 1 holdat lejegyző igénylők nem hajlandók bérlőszövetkezetbe tömörülve megművelni. Azért a bizottság megpróbál kisebb bérlő csoportot összehozni, ha az nem sikerülne csak úgy adja ki kisebb parcellákban.

Székely örökösök volt bérlője Kupferstein László tulajdonát képező vetőmag burgonyát a birtok kishaszonbérlői nem veszik igénybe, mivel saját bevallásuk szerint vetőburgonyával valamennyien el vannak látva.

olvashatatlan aláírás

Hiteles másolat. SzSzML. Szab. alisp. ir., 1017/1945.

főszolgabíró

### 13.

1945. február 28.

A nyíregyházi Júlia-malom tulajdonosa bejelenti a polgármesteri hivatalnak a német és a fasiszta csapatok által okozott károkat.

Hivatkozással K. 2905/1945. számú hirdetményre tisztelettel az alábbi kárigényemet jelentem be az Első Budapesti Gőzmalom r.t. Nyíregyháza Júlia malma illetve telepéről.

1944 évi október 30-án este 10 órakor aláaknázták a németek a gépház kazánházát, műhelyt, malomberendezést, olajmalom berendezést, cserhelyiséget, tég-

lából épült terményraktárt, deszkából épült terményraktárt, deszkából épült liszt-  
raktárt, deszkából épült természszínt.

	Pengő
Gép és kazánház 1944 évi értéke	2.000.000. —
Malomberendezés 1944 évi értéke	1.000.000. —
Olajmalom 1944 évi értéke	500.000. —
Épület anyag és deszkarakatár értéke	1.000.000. —
Termény érték 801440 kg búza á. 42,60	341.413.44
Termény érték 871676 kg rozs á. 37,60	327.750.17
50 q forgóolaj á kg	25.000. —
25600 kg olajpogácsa á 24 P	2.144. —
Őrlemény liszt B dara á m/m 10.12 kg	1.214.40
Nullásliszt 889.68 kg á P 1.20	106.761. —
Búza egységes liszt á 60 fill.	54.360. —
Korpa 634 q á 24 pengő	15.216. —
Rizs liszt 306 q á 40 fillér kg-ként	12.240. —
Rozs korpa á 24 p/183 q	4.392. —
25600 drb zsák á db 12 pengő	307.200. —
3000 db papírszák á db 50 fillér	1.500. —
Összesen :	<u>6.703.191.01</u>

Előttünk mint tanúk:

olvashatatlan aláírás  
mérnök  
Hock Máttyás

Lippa András  
Első Budapesti Gőzmalmi r.t.  
megbízott gépész

Eredeti hiteles. SzSzMl, Nyíregyháza polg. mest. ir. I/24/1945. alapszám. — K. 03667  
ikt. szám.

#### 14.

1945. február 28.

Erőss János főispán elutasította Nagyvarsány lakosságának kérelmét, a  
Rochlitz Dávid és fiai tulajdonát képező mezőgazdasági ipari üzemeknek a község  
lakosai részére való átadását.

Nagyvarsány község lakossága kérelmet adott be hivatalomhoz, amelyben a  
község határában fekvő Rochlitz Dávid és fiai tulajdonát képező mezőgazdasági  
ingatlanok, gyümölcsösök és ipariüzemek (malom és szeszgyár) a község lakosai  
részére leendő kiigénylését kéri.

A kérdéses mezőgazdasági ingatlanra, mint gondnokot korábbi megbízásom  
alapján Weinberger Gusztáv vajai lakos, okl. gazdát rendelttem ki. Nevezett fenti  
szám alatt beérkezett jelentése szerint a gazdaság mintegy 1021 kh. területéből  
230 k. hold őszi vetéssel és takarmányfélékkel van bevetve. A gazdaság igaereje a  
jelentés szerint 250. kh földterület megművelését teszi lehetővé, ami a gazdaság  
konvenciók munkásainak és a gazdaság szükségletének ellátását hivatott biztosí-  
tani. Kb. 460 — 500 kh. föld az, ami az arra érdemes lakosok között kiosztásra kerül-  
het, bérlet vagy részes megművelés keretében. Erre vonatkozóan a község termelő  
bizottsága közvetlenül a kirendelt gondnokkal folytassa le megbeszéléseit és a  
termelő bizottság felelős azért, hogy a föld olyanoknak a kezébe jusson, akik arra  
érdemesek és akik azt meg is tudják munkálni.

Az említett gazdaság gyümölcsösének és ipari üzemeinek a község részére leendő átadása nem indokolt, mert az ipari üzemek közül a malom ezidő szerint is működésben van és a szeszgyár működését eddig a körülmények akadályozták meg. Úgy ezeknek, mint a gyümölcsösnek a termelőképességét – s ez döntő tényező – csak a szakszerű kezelés, illetve vezetés biztosítja, ami ezidő szerint a gondnok személyében biztosítottnak látszik.

Főispáni megbízásból:

főispáni titkár

Másolat, hitelesítetlen. SzSzML, Szab. főisp. ir. 1968/1945.

15.

1945. március 4.

A baktalórántházi ipartestület jegyzőkönyve a kisiparosok helyzetéről.

Megállapítást nyert az, hogy a lerombolt ország minden helységében az iparosok anyagihiány miatt nem tudják iparukat kellőképpen folytatni. Ez a sajnálatra méltó körülmény igen nagy kárt okoz mind a kézműiparosságának, mind az ellátásra igen rászoruló lakosságának.

Mind a helybeli, mind a környékbeli iparosság tétlenül áll, mert az anyagutánpótlás lehetőségének módozatát eddig még nem sikerült megoldani.

1. Községünkben és a vidéken is legelsősorban áll a cipész ipar. Ez az ipar teljes anyagihiány miatt pang és ennek következtében a lakosság legnagyobb része mezítláb van. A legsomorúbb az, hogy az iskolás gyermekek bizonyos %-a a tanulástól elesik, mert lábbeli nélkül kénytelen otthon ülni.

Nincs bőr, nincs talp, nincs szeg, cérna, sem mellék, sem főanyagokat semmiféle pénzért kapni nem lehet, s így a fent nevezett lakosság maga is kénytelen nélkülözni vagy más munkával a mindennapi kenyeret megkeresni.

2. A járási ács, asztalos és szobafestő ipar, anyagihiány, benzin, tavotta zsír, olaj, szeg, üveg, deszka, épület és bútortvasálás, enyv, festék anyagok hiánya miatt szintén nem folytathatja kézműves iparának gyakorlását. A fentnevezett anyagok beszerzése a kerületben teljesen lehetetlen vagy ha nem is, olyan magas árak mellett lehet hozzájutni, amelyek mellett az ipart a népközönség hasznára nem lehet folytatni. Így ez az iparág is szünetel és ezzel kárt szenved úgy a közönség, mint az iparosság, amely így veszélyeztetve van a létfenntartásban.

3. A szabó iparban teljes anyagihiány van, úgyannyira, hogy a szabó iparban semmiféle működési lehetőség nem mutatkozik.

4. A kovács, kádár és géplakatos ipar vas és szénhiány miatt szintén nem dolgozik. Ezeknek az iparosoknak a nemműködése nagy kárt okoz a tavaszi munkák elvégzésében is.

5. A kéményseprő és fodrász ipar csak nagy nehezen dolgozik szappan ellátásának, utánpótlás hiánya miatt.

6. A kőműves ipar teljesen munka nélkül áll, mert semmiféle épületanyagot: téglát, követ, cementet, meszet, stb. nem lehet beszerezni.

A fent nevezett iparok iparossága igen nagy nehézségek között küzd a mindennapi keresetek hiánya miatt a családfenntartást illetőleg, de ennél sokkal nagyobb kár éri úgy a községet, mint a járást a népellátás terén.

Kérjük a helybeli Ipartestület nevében sürgős intézkedést tenni, hogy a mai gazdasági állapotok mellett lehető legyen ezen utánpótlásokat kieszközölni, hogy ezt a helyzetet megoldási lehetőség közé szorítsuk.

Résziünkről a javaslat az, hogy a járás részére termelő és fogyasztási szövetke-

zeteket kell alapítani és ezt az állam a lehető legmesszebbmenően támogassa, hogy ezen nehézségeket leküzdhessük és úgy a családok, mint a köz részére élet-lehetőséget nyújthassunk.

Nagy Sándor

Márton József

ip. test. jegyzői teendőikkel megbízott

ip. t. elnök

A jegyzőkönyv hitelül:

Előttünk: Szilágyi Ferenc

Szabó Imre.

Eredeti, hiteles. SzSzML, Szab. alisp. ir. 1707/1945.

16.

1945. március 5.

Kerekes Béla, gazdasági felügyelő jelentést küld Szabolcs vármegye főispánjának a Dessewffy-uradalmak állapotáról.

Tisztelettel jelentem, hogy a vezetésem alatt álló és grf. Dessewffy Tivadar, Gyula, Aurél és Ilona tulajdonát képező 10.000 kh területű gazdaságok mezőgazdasági helyzetéről az alábbi jelentést teszem:

#### I. Kezelés:

A gazdaság 5 főtanyából áll, amelyeket 5 okleveles gazdatiszt vezetett. Az 5 okl. gazdatiszt elmenekült. A vezető cselédek és segédszemélyzet valamint mezőgazdasági cselédek teljes számban a gazdaságokban maradtak. A főispáni hivatal 1945. évi január hó 2-án gazdaságok vezetésével és az ipari üzemek megindításával bízott meg. A gazdaságok vezetését átvettem haladéktalanul és a mezőgazdasági munkásság fegyelmének megszilárdítása után a munkák megkezdődtek. Segédszemélyzetnek felvettem egy középfokú gazdasági iskolát végzett gyakornokot évi konvencióssal fizetéssel. Alkalmazom a gazdaság itthonmaradt számvevőit és egy irodatisztet. Alkalmaztam a cukorgyár vezetésére egy gépszakértőt, havi 300 pengő fizetéssel és koszt-lakás természetbeni ellátással. Magam a gazdaságokat a termelési év teljes megindulásában így vezetni nem tudom. Kérem, hogy a vármegyei központi szolgálat alól mentsenek fel és a Gyulatanján való kint lakással lássam el szolgálatomat. Emellett elláthatom a dadai-alsó járás gazdasági felügyelői szolgálatát is, mely jelenleg betöltetlen és ideiglenesen vezetem.

#### II. Termelés:

A gazdaságok szántóterületének egy tizede van bevetve őszi kalászos kenyérgabonával. 5/10-e mezőgazdaságilag megművelt terület, mely tavaszi porhanyító munkák (tárca, borona) után vetésre alkalmas. 4/10-e a területnek műveletlen, melynek egy tizede nem szántó, 3/10-e szántatlan és uradalmi erővel megmunkálni nem lehet, kívánatos ezen területnek kishaszonbérlet formájában való hasznosítása. Ezirányban a lépéseket megtettem és megszerveztem a részgazdaságok területeinek kishaszonbérlet csoportjait, akik március 15-ével egy bizottság (Termelési bizottság) megállapítása szerinti haszonbérleti feltételek mellett megkezdik a munkát. Rendelkezésre álló igaerő a gazdaság átvételekor rendelkezésemre nem állott. Ma 6 2-es és 4 2-es ökör, illetve lófogattal rendelkezem, melyeket az eddigi értékesítési lehetőségek mellett az uradalom vagyonából vásároltam.

Vetőmaggal annyival rendelkezem, hogy az egész 10.000 kh-at be tudom vetni, ha a jelenleg rendelkezésemre álló vetőmagvakat megtarthatom. Rendelkezés alatt

áll 5 traktor, 5 hordó gázolaj üzemanyag. Szükséges lenne 10 q BE-Be kenőolaj és 10 q petróleum. Ezen mennyiség tároló állomása Nyíregyháza vasútállomás. Amennyiben lehetséges még 10 igát szeretnék vásárolni, amivel a legszükségesebb munkákat végezhetem. Erre megfelelő pénzem van.

### III. Munkáskérdés:

Az uradalmak gazdaságaiban a Gyula-tanyai gazdaság kivételével a mezőgazdasági cselédség és dohányosok a gazdaságokban levő orosz katonák felügyelete alatt álló marhák (ökrök, bikák, sertések, juhok) kiszolgálásával, takarmányozásával vannak elfoglalva. Ez az elfoglaltság olymértű, hogy ha a mezőgazdasági munkák megkezdésével (előre láthatólag március 15., illetve dohánykertészeknél azonnal) nem szűnik meg, a termelést katasztrófálisan befolyásolja. Szükséges lenne az orosz katonai parancsnoksággal egy olyan megállapodást kötni, melynek értelmében a mezőgazdasági cselédség az állatok gondozása alól mentesüljön. Kb. 80 kettes ökörfogot az egyik gazdaságban van, azonban az orosz katonák rendelkezése miatt ezek semmilyen munkát nem végeznek. Az ésszerűség hozná magával ezen állatok bekapcsolását a mezőgazdasági üzembe, nem szólva arról, hogy ezzel a gazdaságok igaerőszükségletét a mai viszonyok közt szükségszerűen ugyan, de megoldanánk.

Az arató és részes munkások szerződését megkötöttem, de mivel a gazdaság megfelelő vetőmagvakkal nem rendelkezik, a régi szerződéssel ellentétben ezzel szerződést nem harmados részesalapon, hanem feles részesalapon kötöttem. A vetőmagvat vagy gumót a feles részes adni, vagy ha megfelelő vetőmagva nincs, az uradalom kevés mennyiségben bocsát rendelkezésre, azonban ezt a vetőmagvat a termelésből köteles visszaszolgáltatni.

Az ipari munkásság megszervezett, begyakorolt megfelelő erőkből áll. Napszámos, hónapos munkások megfelelő számban rendelkezésre állanak, a napszám-bérek kifizetésénél a vármegyére megállapított napszámbéreket veszem kifizetési alapul.

### IV. Ipari üzemek:

Az uradalmakban két mezőgazdasági szeszgyár, egy keményítőgyár, két malom és egy olajütő van. Az egyik mezőgazdasági szeszgyár és vele összeépített keményítőgyár a harcok következtében belátható időn belül használhatatlan. A másik szeszgyár érintetlen állapotban szeszgyártásra alkalmas, a megfagyott nagy mennyiségű burgonya készletek szükségszerűvé tették ezen gyár megindítását. Az előmunkálatok (malátázás, erjesztés, stb.) folyamatban vannak, megindítása és üzemben tartása amennyiben akadályba már nem ütközik, 8 napon belül megindul. Ezen üzemet cukorgyártásra alkalmas üzemmé alakítottuk át. A gyár berendezése és általunk végzett újabb berendezése lehetővé teszi a két üzem (szesz és cukor) párhuzamos egyidőben való működését. A két malom közül az egyik (a nagyobb képességű) román katonák használatában van, és a román katonaságnak őröl. A másik saját kezelésünkben ugyan, de ilyen viszonyok közt nem működhetik. A gazdaságban levő orosz katonák a termelt korpát (a cselédség lisztjének korpája), mind ellenérték nélkül elveszik és az állatokkal etetik fel. Vámot szedni nem engednek, így lehetetlen a malmot fenntartani, a munkásokat fizetni. Ezen állapot megszüntetésére az orosz katonai parancsnoksággal érintkezésbe léptem, azonban mindeztideig megfelelő intézkedés nem történt. Az olajütő teljes üzemmel dolgozik. A vám folytán tulajdonban levő olajmennyiség egy részét Miskolc város részére kereskedő vásárolja fel, más részét olajszáppant, mely a mosószáppant összes követelményeinek megfelelően, kb. 5 q mennyiségben rövidesen a közellátás céljaira fog szolgálni. Üzembe helyeztem egy fafeldolgozó fűrésztelepet is. Egy szalagfűrész beállításával



fenyő és tölgy, valamint diódorong fákat fűrészlünk deszkává, mely deszkákat és léceket a rendelkezésünkre álló mesterséges dohány szárítókba szárítjuk ki egy héten át és az így kiszáradt deszka és lécbútor készítésére azonnal alkalmas. A fűrészszel (mely villanyerőre van berendezve) mezőgazdasági szerszámfákat is nagy mennyiségben és igen rövid idő alatt dolgozhatunk. A Gyula-tanyai gazdaság akkumulátoros villanytelepe sértetlen. A villanytelep üzemben van és a gazdaságot, valamint az ottlevő összes ipari üzemeket árammal ellátják.

#### V. Épületek:

A gazdaságok épületei más gazdaságok épületeihez viszonyítva aránylag kevesebb rongálódást szenvedtek. A rongálódások főképpen a dohánypajtákon történtek, melyről a deszkákat egészen a fedélszék szerkezetig leszedték és csak kevés részt lehet a fagy felengedése után a sárból összeszedni. Jórészből koporsókat készítettek. Minden módot megkeresünk, hogy házilag tudjuk ezt a deszkahiányt pótolni. Mint már jelentettem, nagy kárt okozott a háború a Mária-major elnevezésű tanyában levő mezőgazdasági szesz- és keményítőgyárban. Ezen gyár üzembe helyezése egyelőre lehetetlen. A gazdasági cselédség lakóépületei, istállók, gépszínek és egyéb gazdasági épületek nagyobb rongálódás nélkül használható állapotban vannak. A tetőfedésre szükséges nádat a cselédséggel kitermeltettem.

#### VI. Vetőmag:

A gazdaságokban elegendő áron, borsó, zabosbükköny, burgonya, tengeri, len és takarmány vetőmagvak vannak. A hiányzó készleteket úgy pótolom, hogy a kishaszonbérletbe leadandó földek művelőit kötelezem hiányban levő magvak, illetve gumók termelésére.

#### VII. Kenyérgabona:

A gazdaságokban 817 kat.hold őszi kenyérgabona (búza, rozs) vetés van. Rendelkezésre áll magtári készletben 500 q rozs és 20 q búza mennyiség, mely a cselédség új kenyérgabonáig való ellátására szolgál. A fölös mennyiséget a terménybeszolgáltatási rendelkezéseknek megfelelően bocsájtom rendelkezésre.

#### VIII. Vetések állása:

Az őszi kalászosok elég jól teleltek. A rozs jól bokrosodott, helyenként pállottság mutatkozik, amit remélhetőleg kihever. November és december hónapokban a gabonaféreg a rozs táblákban (két 50 kat. holdas tábiában) 50%-os kárt okozott. Ezen károk utánvetése szükséges burgonyával. A takarmány növények igen jól teleltek. A mesterséges rétek és legelők, valamint természetes legelők gyepezete erős és jól telet. Nagy kárt okozott és becslésem szerint 1/10-es termés kiesést jelenthet az a körülmény, hogy a katonaságok és az így vágott nyomok után más szekerek a rossz út miatt a vetéseken jártak. Ezt árkolással február hó közepén megszüntettem. Ma még nem tehetek jelentést arról, hogy az így kijárt területeken arathatunk-e. Amennyiben itt termésre nem számíthatok, szegélynövényként kukorica, vagy napraforgó termeléssel pótolom.

#### IX. Közegészségügyi intézkedések:

Egy esetleg elkövetkező járvánnyal számolva a gazdaságok összes jégvermeit megtöltöttem jéggel. A gazdaságok területén levő állati hullákat és csontokat intézkedésem szerint két méter mélységben árkokban ásattam el. Az állati hullákat oltott mésszel lemeszeltettem. A gazdaság volt orvosának elmenekülése folytán uradalmi orvosnak dr. Losonczy Ferenc kórházi orvost szeretném megnyerni, aki-

vel a tárgyalások konventionális alapon folyamatban vannak. Intézkedtem, hogy a betegek részére minden gazdaságban egy egyes lófogat álljon rendelkezésre. A gazdaságok szülésznőinek elmenekülése vagy elköltözése folytán új szülésznőket szegődtettem, akik 1945. január hó 1. óta 16 esetben végezték szülésznői kötelezettségüket. A lábbelivel nem rendelkező gyerkek részére akciót indítottam, mely eredmény folytán a gyermekeket lábbelivel elláttam.

#### X. Szociális intézkedések:

Budapest felszabadulása folytán indított segélyakció felhívásra az öt tanyában levő cselédség közt gyűjtést indítottam. Összejött gyűjtés folyamán 9 q liszt, 20 kg zsír, 2 q bab, borsó. Az összegyűjtött mennyiséget a városházára szállítottam be. A város polgármesterének kiigénylése folytán a Királytelekszőlőben levő munkaképtelen vagy hadiözvegy lakosság részére 180 csomó galyfát és 30 m<sup>3</sup> hasábfát adattam ki.

#### XI. Iskola-ügyek:

A Királytelek, beltanya három tanerős iskola fertőző betegek részére használt kórház volt. Orvosok megkérdezése és utasítása alapján szükséges fertőtlenítési eljárásokat végeztettem és az iskolát egy tanerővel (kettő elmenekült) láttam el a tanfelügyelőség intézkedése szerint. A gyulatanyai iskolát egy tanerővel február hó 1-én megnyitattam. A tanítás itt folyik és az iskola fent említett gyermek felsegélyezésére március 4-én műsoros estet rendezett, melynek bevételéből (420. - P) a három lábbeli nélküli gyermek lábbelijét szerezziük be. A varjúlaposi gazdaság kérésére intézkedést tettem, hogy a múltban paszabesúcsi iskolába járó, uradalmi érdekeltségű iskola két tanerejének egyikét, valamint az iskolapadokat és felszerelések felét, a paszabesúcsi iskola megnyitásának akadályai miatt a Varjúlaposra vigyék át. Itt egy héten belül a tanítást meg akarom kezdeni. A Ferenc- és Mária-majori gazdaságok iskolás gyermekei részben a Királytelek Beltanyára, részben a görögszállási iskolába járnak. A gyermekek ruházata meglehetősen hiányos és fent jelzett előadásokkal akarok valamelyes pénzhez jutni, melyet kizárólag ilyen célú szociális beruházásokra fordítok.

#### XII. Erdészet:

A gazdaságok cselédségének faellátására fasorokat termeltettem ki. Az erdőfelügyelőség intézkedése szerint a gyulatanyai erdőből a város tisztviselőinek és közhivataloknak, valamint az orosz katonai parancsnokságoknak kiutalt famennyiséget szállítottam el. A kerülők jelentései szerint ki kellett termelni a bartovicsparti remíz 10 kat. holdját, mely 5 éves fiatal akácos csemetékből állott, melyet azonban a harcok úgy összetördeltek, hogy növekedésre alkalmatlan lett. A lakosság lopása folytán a remízek és fasorok kisebb-nagyobb irtást kaptak. A kitermelt erdőrészek csemetékkal való befásítására az intézkedéseket az erdőfelügyelőséggel karöltve megtettem. A kitermelt erdő rész betelepítése megtörténik.

Fenti jelentésem tudomásul vételét kérem.

Kerekes Béla

gazdasági felügyelő, a gazdaságok mb. vezetője

Eredeti, hiteles. SzSzML, Szab. alisp. ir. 1609/1945.

1945. március 24.

A büdszentmihályi nemzeti bizottság utasítja a termelő bizottságot a mezőgazdasági munkák megkezdésére, a cselédség járandóságának kifizetésére és a kisbérletek biztosítására.

Hivatkozva Termelési Bizottság szóbeli előterjesztésére:

1. Termelési Bizottság azon előterjesztését, melyben kéri a 30.300 M.F., rendelet alapján felhatalmazást a vetési munkák megindítására elfogadta és felhatalmazza minden volt önálló gazdaságnak ideiglenesen való vezetésével a gazdaságvezetőt. Figyelembe kellett venni az időjárás alkalmasságát a mezőgazdasági munkákra vonatkozólag és elrendeli, hogy a tavaszi vetési munkák azonnal vegyék kezdetét a rendelkezésre álló cselédek igénybevételével és alkalmazásával.

2. A gazdaságvezető köteles a szükséges és rendelkezésre számításba vehető vetőmagvak megszerzését esetleges állatállománynak a beállítását anyagi erejéhez képest.

Köteles a gazdasági megbízott az alkalmazásban levő cselédeknek mindenkor i fizetési járandóságát, ha kisebb részletekben is, de biztosítani.

3. Felhatalmazza gazdaságvezetőket a cselédség szükségletének felülvizsgálátára és abban az esetben, ha a törvényes fejadagját a készlete meghaladja, úgy azt igénybevegye elszámolási kötelezettség mellett. Ha konvenció és a fejadag közti különbség feleslegként mutatkozó készlet fennáll, úgy az is igénybeveendő, azonban a törvényes ár megfizetése mellett, a cseléd részére.

4. Köteles a gazdaságvezető a cselédnek földjárandóságát kimérni és még a család erejéhez mérten földterületben részesíteni, ha igényét személyes bejelentés folytán is előadta, kielégíteni. Ez a földmennyiség minimális bérleti lehetőséget biztosítson.

5. A 3.-hoz: Az így esetleges termény mennyiség felesleg olyan gazdának adandó át, mely nem bírta gazdasági cselédjét kommencióval ellátni a törvényes napi áron átszámolva. Ez az összeg azonban az átadó gazdaság tulajdonát nem képezheti, hanem a községi előljáróság pénztárába helyezendő letétbe, míg az összeg felhasználási lehetősége ismeretes lesz.

6. Az igénybevett búza, vagy árpa mennyiség csak szükségképpen kommenció kifizetésére használandó fel, eladásra nem jöhet számításba. Felesleg, közellátási célra veendő igénybe.

7. 3.-hoz: Úgy foganatosítandó, hogy a gazdaság vezetője és a cselédség képviselője azonnal kezdje meg az igénybevételi eljárást, akként, hogy az ellátatlan gazdaság kommenciója április elsején kifizethető legyen.

8. Termelési bizottság hasson oda, hogy a kisbérleti lehetőség kistermelők részére biztosítva legyen, a gazdaságvezető által megművelésre számításba nem jöhető területekből.

PETHE SÁNDOR

termelési bizottság  
elnök h.

CSECSKEDI

a termelési bizottság  
jegyzője

Hiteles másolat. SzSzMI., Büdszentmihály nb. ir. II/51/1945.

1945. április 17.

A Kisvárdai nemzeti bizottság intézkedései a község kereskedelmi életét, ipari és mezőgazdasági termelését érintő ügyekkel kapcsolatban.

### J e g y z ő k ö n y v

A Nemzeti Bizottság tizedik üléséről 1945. április 17-én.

Jelen voltak: a Polgári Demokrata Párt részéről, Bodnár Béla, Pintér Lajos, Ferencz Endre, Gell Antal.

A Független Kisgazda Párt részéről, Simák György, Simon Géza, dr. Kuthy László.

A Paraszt Párt részéről, Tóth Sándor, Barkóczy Mihály, Benőcs József, Takács Bertalan.

A Szociáldemokrata Párt részéről, Szűcs Ferenc, Farkas István, Rákos Jenő.

A Szabad Szakszervezetek részéről, Károly Dezső, Révész Ferenc, Deák György és Mátyás István.

A Kommunisták Pártjának részéről, Egri Gyula, Gelóczy János, Korjurek Péter, Pauwlov Sándor.

Elnök megnyitja az ülést, a jegyzőkönyv vezetéséhez felkéri Korjurek Pétert, jegyzőkönyv hitelesítéséhez Barkóczy Mihályt és Gelóczy Jánost. Jegyző felolvassa a múlt ülés jegyzőkönyvét. Napirend előtt Deák György javasolja az ország többi városaihoz hasonlóan a Polgári Demokrata Párt kizárását. Bizottság tudomásul veszi, különösebb határozat és intézkedés nélkül.

Az Állami Gimnázium átiratát az elmaradt illetményekkel és a tanári kar átképző tanfolyamával kapcsolatosan bizottság tudomásul veszi. Rákos Jenő elvtárs javasolja, hogy az átképző tanfolyamra a pártok, illetőleg nemzeti bizottság kiküldöttei meghívassanak. Benőcs, Egri, Pauwlov, Korjurek, Bodnár bizottsági tagok felszólalása után a bizottság határozatilag kimondja a javaslat elfogadását.

Meggyesfalvi János följelentését a bizottság a Járási Bíróság elé utalja.

Dr. Barkóczy Elemér beadványát a batyuzással és élelmiszeresempézzéssel kapcsolatban bizottság tárgyaltannak tekinti, mivel a rendőrséget e tekintetben megkereste, ezt ismételtén megteszi.

A Munkás Szövetkezet beadványát az ecetgyár megindítását illetően bizottság örömmel veszi tudomásul, és utasítja a szövetkezet azonnal indítsa meg az üzemet.

A Tiszai Gőzfűrészfűrész üzem alkalmazottainak fizetésének emelése iránti kérvényt a Bizottság elfogadja oly módon, hogy az üzem összes alkalmazottainak és munkásainak megadja a 100%-os fizetés emelést március 1-ig visszamenőleg. A természetbeni járandóságot szintén március 1-ig, de a régi mennyiségben kapják meg.

Weiszberger Géza kéri a Gerő-féle villamossági üzlethelységben levő árucikkeket neki kiadni. Kuthy dr. felszólalása után a bizottság úgy dönt, hogy amennyiben nevezett az üzletet megkívánja nyitni, a vagyonmentő bizottság és a község előljáróságának közbenjöttével leltár szerint és mai áron való készpénzfizetés ellenében az árut neki adják át.

A Kisvárdai Pénzintézetek kéri a leszámítolási kamat és a betétkamat 100%-os emelését. Korjurek elvtárs javasolja, hogy várják meg a Pénzügy Igazgatóságok rendelkezéseit. Kuthy dr. ellenjavaslata és több felszólalás után a bizottság teljesíti a Pénzintézetek kérését.

A Vulkán Vasöntöde kéri az Állam Építészet tulajdonát képező 3. benzín-motor kiutalását. Bizottság egyhangúlag kimondja:

Kovács Miklós hitelszövetkezeti gondnok jelentéseit a bizottság tudomásul veszi. A Nemzeti Paraszt Párt kérelmét a vágóállatok 100%-os árfelemelésével a bizottság egyhangúlag teljesíti. Indítványok során Farkas elvtárs, Varga János gimnáziumi alkalmazott kérelmét jelenti be, napszámdíj emelés tekintetében. Vékony elnök a község nevében kijelenti, hogy a község nem zárkózik el a kérelem elől. Pauwlov elvtárs javasolja a községi alkalmazottak fizetésének 100%-os fel-emelését. Több hozzászólás után a bizottság egyhangúlag kimondta. Gelóczy elvtárs javasolja a termelési bizottság egyes tagjainak a leváltását. Korjurek elvtárs javasolja az egész termelési bizottság újjászervezését. Mivel egyes bizottsági tagok komoly bizonyítékokat hoznak fel a termelési bizottság nem megfelelő munkájáról, a bizottság kimondja, hogy a község előljáróságát, valamint a járás főszo-lgábiráját utasítja a községi és járási termelő bizottságok újjászervezésére.

Hitelesítetlen másolat. SzSzML, kisvárdai nb. ir. 1945. április 17.

## 19.

1945. április 25.

A Nyíregyházi Villamossági Részvénytársaság jelenti a főispáni hivatalnak működésének megindítását.

Tisztelettel jelentjük, hogy áramfejlesztő telepünk üzemviteléhez, most már a megfelelő széntartalékkal rendelkezünk. Ennél fogva a nyíregyházi elosztó hálóza-ton, valamint a községi nagyfeszültségű távolsági vezetékek eddig üzemképes állapotba hozott szakaszain az áramszolgáltatást f. hó 29-én, ill. 30-án megindítjuk.

Áramot szolgáltatathatunk a következő 22 kv-os távolsági vezetékszakaszokon: Nyíregyháza – Kemece – Kisvárdá.

Értesítjük a tek. Főispáni Hivatalt, hogy távolsági vezetékünk számtalan szakaszát, továbbá a községi szekunder elosztóhálózat részeit az orosz, valamint a román katonai alakulatok telefonhálózat céljára használják. Egyes községekben pedig a katonai alakulatok saját céljaikra önálló áramellátásra rendezkedtek be s a fejlesztett villamos energiát a mi vezetékálózatunkon szállítják.

Kérjük az áramszolgáltatás fenti megindításáról értesíteni az egyes községekben állomásozó katonai alakulatokat s egyben arról is, hogy hálózatainkról berendezéseikkel kapcsolódjanak le, mert csak ennek megtörténte után tudjuk hálóza-tainkat feszültség alá helyezni.

Felkérjük a tek. Főispáni Hivatalt, hogy a katonai parancsnokságok értesítését a lekapsolódásukról velünk közölni szíveskedjék, mert ennek megtörténte után a jelzett hálózatot igyekszünk üzembe helyezni.

Kiváló tisztelettel  
RADVÁNYI

Eredeti, hiteles.

SzSzML, Szab. főisp. ir. 2014/1945. alapszám. – 3088. ikt. szám

## Jegyzetek

### *1–3. számú irat.*

A Magyar Közlöny első számában (1945. január 4.) a népjóléti miniszter rendeletet adott ki abból a célból, hogy a felügyelete alá tartozó intézmények állapotáról megbízható adatokat szolgáltatassanak.

A 40.001/1945. N.M. sz. rendeletre a megadott szempontok szerint felméréseket kellett végezni a közegészségügyi intézmények állapotáról és személyi létszámáról (ld.: 2. számú irat). A 40.003/1945. N.M. számú rendelettel a szegénygondozás helyzetéről (ld.: 1. számú irat), a 40.005/1945. N.M. sz. rendelettel pedig a város lakásviszonyairól (ld.: 3. számú irat) kívánt adatokat szerezni.

### *4. számú irat.*

A földművelésügyi miniszter 1945. január 25-i keltezésű és 30.242/45. számú levelében kérte az iratban közölt adatokat. Az elkészült jelentéseket az Ideiglenes Nemzeti Kormány futárszolgálatára juttatta el Debrecenbe.

### *5. számú irat.*

Az iparügyi miniszter a termelés megindítása, az ipari üzemek működésének kesédelem nélküli megkezdése céljából tájékoztatást kért a nagyobb vállalatok állapotáról, termelési problémáiról. Elsősorban a felszerelést ért károokra, a szükségessé nyersanyagokra, a munkáslétszám adataira és a nehézségek megoldására tett javaslatokra volt kíváncsi. A törvényhatóság első tisztviselőjének itt közölt jelentése feltehetően az iparügyi miniszternek az 50.0001/1945 Ip. M. sz. (*Magyar Közlöny*, 1945. január 4. 1. szám) rendeletére készült.

### *6. számú irat.*

Klár Dezső 1944 novemberétől főispáni megbízás alapján Felsősima-hosszúhátú gazdasági vezetőjének tisztjét töltötte be. A tavaszi mezőgazdasági munkák biztosítására tett javaslataival a mezőgazdasági termelés szinte minden szükséges feltételét és nehézségeit érintette. A beadványra készült alispáni válasz pedig összefogja a központi és megyei közigazgatás eddigi legfontosabb intézkedéseit. Ugyanakkor arra is rámutatott, hogy az egyes hivatalok egyre inkább a felszabadulás előtti hatáskörükhöz kezdenek visszatérni. Ezért tartottuk szükségesnek részletesen ismertetni az alispáni választ is.

A Gazdasági Egyesületek munkájának megindításával kapcsolatosan az alispán kifejtette, hogy mint érdekképviseleti szerv hatósági megalakítást nem kíván. Amennyiben ellene politikai kifogás nem merül fel úgy az újjáalakításának semmi akadálya sincs (ad.: 1. pont.).

Az iskolák márciusban történő bezárását nem tartja célravezetőnek, mert az iskolás gyermekek nem használhatók fel eredményesen a mezőgazdasági munkákban (ad. 5. pont.).

A napközi otthonok kérdésében az alispán utalt a városi polgármester 1004/1945. K. számú határozatára, amelyben Fazekas János már január 9-én rendelkezett a napközi otthonok megnyitásáról. Azonban ez csak a város belterületének problémáját oldotta meg. A Hosszúhátú községi iskolában a városi felügyelettel működtetett napközi otthon iránti kérelmet a polgármester elutasította; (Ld.: Szab. alisp. ir. 6331/45 ikt. — 1046 alapszám) (ad. 13. pont.).

Az alispán közölte, hogy a fuvardíjak megállapítását az illetékes minisztériumtól (ad. 3. pont) a szántási díjakra vonatkozó intézkedések megtételét pedig a

Gazdasági Felügyelőségtől kérte. (Az utóbbi kérelmet ld. Szab. alisp. ir. 1173/45. ikt. — 1046/46 alapszám.) (ad. 4. pont.).

A termeléshez szükséges tőkére és az elhagyott birtokok ügyére az alispán az ugyanezen a napon kelt 1783. sz. intézkedésével válaszolt (ad. 6–7. pont.), (ld. Szab. alisp. ir. 1783/45. ikt. — 1046/46 alapszám). Utal arra, hogy a pénzüntézetek működésüket megkezdték, a hitelkérelemmel a szokásos módon ismét foglalkoznak. Az elhagyott birtokok ügye a Gazdasági Felügyelés ellenőrzése alatt áll, így közvetlen rendelkezés kiadása nem áll módjában, de szükségesnek sem tartja.

Klár Dezső beadványának 9–11 pontjában tett javaslatokra az alispán a mezőgazdasági munkák megkezdésére vonatkozó kormányrendeletre (30.000/1945. F.M. sz. vö. 12. számú jegyzet) hivatkozott.

Az üzemanyag biztosításával kapcsolatosan (ad. 12. pont) a földművelésügyi miniszter táviratban közölte a főispánnal, hogy igaerő, vetőmag és üzemanyag szük ségletének fedezéséhez a szovjet katonai hatóságok segítségét kérje. A tárgyalások kimeneteléről a főispán hasonló úton jelentette, hogy azok részben eredménnyel jártak. Szab. főisp. ir. 1825/45., a főispáni választáviratot pedig ld.: A felszabadulás krónikája 1944 ősze — 1945 tavasza. Közreadja: Karsai Elek — M. Somlyai Magda. Bp. 1970. 269. old.

Az iratban említett Novikov-féle tervezeten a Vörös Hadsereg élelmiszerellátásával kapcsolatos beszolgáltatási rendszert értették.

#### 9. számú irat.

Szabolcs megye a felszabadulás után jelentős mennyiségű burgonya készlettel rendelkezett. A beszolgáltatással kapcsolatos jelentésekben a járáások vezetői arra többször is rámutattak. Szab. főisp. ir. 839/45. Ez tette lehetővé a fővárosnak küldött nagyarányú burgonya szállítmányokat is.

#### 10. számú irat.

A polgármester a közellátásügyi miniszter 10.002/1944. K. M. sz. rendeletére (*Magyar Közlöny*, 1945. január 4. 1. szám) készítette a közölt jelentését. Mivel a rendelet a közellátás számos kérdését ölelte fel, az első februári jelentés még nem tudott teljesen pontos, minden kérdésre megfelelő választ adni. A második, március 9-i pótlólagosan elkészített jelentésével együtt, már minden szempontból kielégítő adatokkal szolgált a miniszteri rendeletre.

A március 9-i kiegészítő jelentés szerint (Kiegészítés az I. fejezethez.) a város lakosságának foglalkozás szerinti megoszlása, fejadag szerinti megoszlása.

iparos	1 350 fő	rendes fejadag	38 204 fő
kereskedő	242 fő	testi munkás	2 067 fő
földmunkás	4 786 fő	nehéz testi munkás	1 453 fő
egyéb (tisztv., gyermek, leány stb.)	35 827 fő	egy éven aluli gyerekek	481 fő
	<u>42 205 fő</u>		<u>42 205 fő</u>

(Kiegészítés az V. fejezethez.)

Ellátatlanok sz.	19 483 fő	liszt szükséglet	9 265 q
Részben ellátottak száma	14 414 fő	szír szükséglet	480 q
Ellátottak száma	8 308 fő	burgonya szükséglet	19 000 q
	<u>42 205 fő</u>		

A jelentés ezen kívül még pontos adatokat szolgáltat a vetőmagszükségletre és részletesen közli a vetésterület megoszlását is. (Nyíregyháza polg. mest. ir. 3965 ikt. I/6/45. alapszám.)

### 11. számú irat.

A konyhakertek létesítését kimondó 10.009/1945. K. M. számú közellátásügyi miniszteri rendelet (*Magyar Közlöny*, 1945. január 27. 2. szám.) a városi lakosság: munkásság, köz- és magántisztviselők, valamint egyéb alkalmazottak zöldségfélével történő ellátását kívánta biztosítani. A juttatott konyhakertek nagysága a rendelkezésre álló területtől és a családtagok számától függően 200–400 négyszögölíig terjedhetett. A főispánnak felterjesztett kimutatásokat a kiosztott konyhakertekről ld.: Szab. főisp. ir. 1256/45.

### 12. számú irat.

A földművelésügyi minisztérium 30.300/F. M. számú rendelete február (*Magyar Közlöny*, 1945. február 17. 5. szám) a tavaszi mezőgazdasági munkák elvégzését kívánta biztosítani. Elrendelte, hogy minden községben hozzák létre a termelési bizottságokat. E bizottságok feladata lett a termelési és munkatervek kidolgozása, amely során számba kellett venni a rendelkezésre álló emberi, állati és gépi munkaterőt, valamint a vetőmagkészleteket. Gondoskodni kellett a meglevő erőforrások lehető legegyszerűbb hasznosításáról.

A rendelet kimondta, hogy a gazdátlanul hagyott uradalnak művelésre alkalmas területeit a birtokon levő mezőgazdasági eseléségnek, s ha a szükség kívánja úgy a környék lakosságának kishaszonbérlet formájában kell kiadni.

Ebben a szellemben fogantak a 12., 14., és 16. számú iratban olvasható alispáni intézkedések.

Meg kell jegyezniünk, hogy már a rendelet megjelenése előtt a mezőgazdasági szakemberek és a gazdátlanul hagyott birtokok kinevezett gondnokai hangot adtak annak, hogy csak ilyen módon lehet biztosítani a többnyire teljesen felszerelés nélkül álló nagybirtokon a mezőgazdasági munkák elvégzését. (Ld.: 7. számú irat.)

### 13. számú irat.

Az Államépítészeti Hivatal számára az 395/45 számú alispáni utasítására felmérések készültek a megyéből a német-fasiszta csapatok által közutakban, hidakban, állami és más középületekben okozott bomba és robbantási károkról.

Mivel a jelentéseket közvetlenül az államépítészeti hivatalnak kellett beküldeni a megyei közigazgatás iratai nem tartalmazzák a járások ilyen irányú adatait.

A károk bejelentésére vonatkozó felhívást Fazekas János polgármester közzötette a Magyar Nép című napilapban is (1945. II. 24. 22. szám).

A nyíregyházi polgármesteri iratok között ugyanezen gyűjtőszám alatt találjuk a magánosoktól nyilasok és német csapatok által hatósági vagy egyéb úton elhurcolt értékek bejelentésére vonatkozó iratokat is. A magánkárok bejelentése a Kerületi Kereskedelmi és Iparkamara 5160/1945 sz. átiratára készültek. A polgármester erre vonatkozó rendelkezését 1945. július 10-én adta ki és ugyancsak megjelentette a megyei sajtóban is.

Számos felmérés készült még a háború folytán elszenvedett károkról, bár hiányos voltak miatt teljesen megbízható képet nem tudnak nyújtani.

### 14. számú irat.

Nagyvarsány község lakossága 1945. április 25-én írásban is benyújtotta a főispánnak a Rochlitz Dávid és fiai tulajdonában levő 812 kh 419 □ mezőgazdasági ingatlant és gyümölcsöst kishaszonbérletbe, az ipari üzemetek pedig községi kezelésbe való átadásával kapcsolatos kérelmét. A gyűrei közjegyző adatai szerint a község földterületének 46%-t két 100 kh felüli birtok (az említett kívül Weinber-



ger Ernőnek a tulajdonában volt még 164 kh 987 □), 6%-t pedig két 50 kh-on felüli birtok tette ki. A község tulajdonában levő területeken kívül (községi legelő, utak, utcák stb.) az összöldterület 39%, azaz 837 kh 1527 □ volt a lakosság tulajdonában. A több mint másfélszer lélekszámú község kérelmét maga a főszolgabíró is pártolólag terjesztette fel, megemlítve az egészségtelen birtokmegosztást.

A főispán 1945. január 17-én nevezte ki az említett birtok gondnokául Weinberger Gusztáv nyírmadai lakost. Az 1945. február 23-i jelentésében beszámolt a gazdaságban végzett eddigi munkájáról. Az alispán Weinberger tájékoztatása alapján adta ki az itt közölt utasítását, mely szerint csak a bevetett területek, és gyümölcsösök, valamint a gazdaság munkásainak fenntartott földeken kívüli területet engedélyezi kishaszonbérletbe kiadni.

#### 15. számú irat.

Az iparügyi miniszter 50.029/1945. Ip. M. számú rendeletével (*Magyar Közlöny*, 1945. január 27. 2. szám.) a kézművesipar helyzetéről kívánt tájékoztatást kapni. Az ipartestületeknek adatokat kellett szolgáltatni arról, hogy a kisiparosok folytatják a munkájukat, ha nem mi ennek az akadálya, s mi lenne a segítségnyújtás módja.

A nyírbaktai járásból március elején készített jelentések a rohodi, petneházi körjegyzőségek területéről és Újfehértóról azonos problémákat tolmácsoltak.

#### 18. számú irat.

A kisvárdai nemzeti bizottság megalakulásától (1945. január 10.) egészen március végéig, mint a község, de bizonyos vonatkozásban mint a járás legfőbb közigazgatási hatósága működött. A határozatait a közigazgatási apparátuson keresztül hajtatta végre. A járás főszolgabírája beszámolt a községi nemzeti bizottságnak az egyes határozatok végrehajtásáról. Ezek a termelés megindítása, a béremelések, termelési bizottság újjászervezésén kívül az államapparátus személyi kérdéseit is érintették. (Ld.: Németh Péterné: A népi bizottságok szerepe az állami életünk demokratizálásában. Kézirat.)

A kisvárdai nemzeti bizottság visszaszorításának folyamata már e hónap végén megkezdődött. 1945. március végén közvetítette az előjáróság a főispán utasítását, mely szerint a „nemzeti bizottság nem hatósági hanem politikai szerv. Semmiféle határozatot nem hozhat, csupán véleményező és indítványozó joga van.” Természetesen a kisvárdai nemzeti bizottság nem nyugodott bele eddigi jogainak megnyírbálásába, s a belügyminisztériumhoz fordult felvilágosításért a hatásköri kérdések tisztázásának ügyében. Ez a jegyzőkönyv még az év első negyedében kifejtett munkájukra, tevékenységi körükre vet fényt. A határozatok végrehajtása néhány héttel korábbiakkal szemben már kétséges. Feltehetően a községi előjáróshoz kerültek, mint javaslatok.

A PDP kizárását legtöbb helyen azért határozták el, mivel oly kis taglétszámmal rendelkező párt volt, hogy nem tartották igazságosnak a többi párttal egyenlő súllyal szerepeltetni a bizottságokban. Azonban a kisvárdai PDP – a későbbi jegyzőkönyvek tanúsága szerint – továbbra is résztvett a nemzeti bizottság munkájában.

#### 19. számú irat.

A német, fasiszta csapatok visszavonulásuk alkalmával Nyíregyháza több ipari üzemét, terményraktárát (Ld.: 13. sz. irat) és a közművek nagyrésztet aláaknázták és felrobbantották. (Vö.: Németh Péterné: A német fasiszta csapatok pusztításai Nyíregyházán és környékén, *Szabolcs-Szatmári Szemle*, 1970. 1. szám. 15–

16. old.) Így pusztult el a nyíregyházi villanytelep is. A barbár pusztítás során mintegy 3 és félmillió pengő kárt szenvedett. A helyreállítási munka a város felszabadítása utáni napokban megindult. 1945 februárjában már Nyíregyházán, igaz korlátozott mértékben, de megkezdődött az áramszolgáltatás. A fűtőanyag hiánya miatt azonban a villanytelep még az év második felében is igen nagy nehézségekkel küzdött.

Az iratban közölt kérésre a főispáni titkár a szovjet katonai alakulatok ígéretét tolmácsolja a Nyíregyházi Villamossági RT felé, miszerint segíteni fogják a hálózatot teljesen üzemképes állapotba hozni.

*Balogh István — N. Dikán Nóra*

### Tartalomjegyzék

1. Fazekas János polgármester jelenti Szabolcs vármegye alispánjának a szegénygondozás helyzetét. (1945. január 27.)
2. Fazekas János polgármester jelenti Szabolcs vármegye főispánjának a gyógyszerek összegyűjtésére és a fertőző betegségek megelőzésére tett intézkedéseit (1945. február 1.).
3. Fazekas János polgármester jelenti Szabolcs vármegye alispánjának Nyíregyháza lakásviszonyait (1945. február 7.).
4. Szabolcs vármegye alispánja jelenti a földművelésügyi miniszternek a megye állatállományát, az üzemképes traktorok számát és a szükséges üzemanyag mennyiségét (1945. február 11.).
5. Eröss János főispán jelenti az iparügyi miniszternek a Nyírbogdányi Petróleum gyár állapotát (1945. február 12.).
6. Klár Dezső javaslatot tesz Szabolcs vármegye főispánjának a mezőgazdasági munkák megszervezésére (1945. február 12.).
7. A nyírbaktai járás gazdasági felügyelőjének jelentése Eröss János főispánnak a járásban levő uradalmak állapotáról (1945. február 12.).
8. A polgári termelő bizottság támogatást kér Szabolcs vármegye közellátási hivatalától az Általános fogyasztási Szövetkezet részére és sürgeti a só és ecet kiutalását (1945. február 13.).
9. Szabolcs vármegye főispánja a pénzügyminiszterhez intézett előterjesztést a szeszgyárak működésének a megindítása céljából (1945. február 15.).
10. Fazekas János polgármester jelenti Szabolcs vármegye alispánjának az elmenekültek számát, a város élelmiszer és terménykészletét (1945. február 16.).
11. Eröss János főispán utasítja Nyíregyháza polgármesterét és a járási főszolgabírákat, hogy konyhakertek létesítése céljából telkeket juttassanak a földtulajdonnal nem rendelkezők számára (1945. február 18.).
12. a) A nyírbogdányi gazdátlanul hagyott gyümölcsösök kishaszonbérbe adása (1945. február 24.).
12. b) A bérleti szerződések jegyzőkönyvei (1945. március 12.).
12. c) A nyírbogdányi járás főszolgabírája jelenti az alispánnak a gyümölcsösök kishaszonbérletbe adását (1945. március 14.).
13. A nyíregyházi Júlia-malom tulajdonosa bejelenti a polgármesteri hivatalnak a német és a fasiszta csapatok által okozott károkat (1945. február 28.).
14. Eröss János főispán elutasította Nagyvarsány lakosságának kérelmét, a Rochlitz Dávid és fiai tulajdonát képező mezőgazdasági ipari üzemeknek a község lakosai részére való átadását (1945. február 28.).
15. A baktalórántházi ipartestület jegyzőkönyve a kisiparosok helyzetéről (1945. március 4.).
16. Kerekes Béla gazdasági felügyelő jelentést küld Szabolcs vármegye főispánjának a Dessewffy-uradalmak állapotáról (1945. március 5.).
17. A büdsszentmihályi nemzeti bizottság utasítja a termelő bizottságot a mezőgazdasági munkák megkezdésére, a cselédség járandóságának kifizetésére és a kishéreltek biztosítására (1945. március 24.).
18. A kishvárdai nemzeti bizottság intézkedései a község kereskedelmi életét, ipari és mezőgazdasági termelését érintő ügyekkel kapcsolatban. (1945. április 17.).
19. A Nyíregyházi Villamossági Részvénytársaság jelenti a főispáni hivatalnak működésének megindulását (1945. április 25.).